

“NO TENIEM RES A PART DE LA RAÓ”

Història de Can Peguera, el barri dels petits-grans canvis

Heliogabal

Tutor:

Curs: 2n Batx. 2023-2024

ÍNDIX

1 Introducció	2
1.1 Agraïments	2
1.2 Abstract	3
1.3 Hipòtesi	5
1.4 La meva motivació	6
1.5 Metodología	7
2 Marc teòric	8
2.1 Com s'ha estudiat l'història de Barcelona al llarg del temps?	8
2.2 Transició del segle XIX al XX la mà de l'anarquisme	9
2.3 Una altra visió micro del moviment veïnal (Xavier Domènech)	14
3 Treball de camp-investigació	17
3.1 Context de la Barcelona del segle XX	17
3.2 Nou urbanisme a la ciutat i exposició universal de 1929	18
3.3 Els barri de les cases barates a Barcelona	20
3.4 El barri de Ramón Albó	22
3.5 Un barri en lluita i construcció; Segona República (1930-1936)	26
3.6 La CNT	27
3.7 Les conseqüències de la Segona República al barri	29
3.8 Guerra civil 1936-1939	31
3.9 Franquisme	33
3.10 Malgrat les condicions, la barriada avança	35
3.11 El paper de les AVV en la transició, aquí neix la democràcia	38
3.12 Nova etapa per a les associacions veïnals, el nostre barri ja no es diu Ramon Albó	45
4 Conclusió	49
5 Annex	52
5.1 Festes Majors a Can Peguera - ocasió perfecta per afrontar lluites veïnals.	52
5.2 Entrevista amb Pep Ortiz- “Nosaltres no teniem res a part de la raó”	55
6 Fonts	59
6.1 Bibliografia	59
6.2 Webgrafia	62

1 Introducció

1.1 Agraïments

Abans d'introduir el meu treball vull agrair a aquelles persones que m'han ajudat a poder realitzar-ho, que m'han donat el seu esforç desinteressat i que sense aquest no tindria el treball que tinc.

En primer lloc, agrair a la Dolors, que durant la setmana que vaig anar a l'arxiu històric de Barcelona va estar amb mi per ajudar-me a trobar totes les fonts d'informació i em va buscar tota mena de recursos pel meu treball.

En segon lloc, al Pep Ortiz, un més de l'associació de veïns i veïnes de Can Peguera, al qual vaig tenir el plaer d'entrevistar-li i em va explicar tota mena de vivències e inclús em va fer una passejada pel barri per ensenyar-me'l més a fons, gràcies a ell tinc el títol del treball.

En tercer lloc, en Desi, un professor d'història jubilat que em va ajudar a ordenar i estructurar el meu treball durant els primers dies d'estiu.

A tots ells i totes elles més a alguna persona que segur em deixo els vull agrair el seu interès i esforç desinteressat pel meu treball.

1.2 Abstract

My research paper talks about the history from the end of the 19th century until the end of the transition of the smallest and humblest neighborhood in Barcelona, it's titled "we have nothing but reason", a good synthesis to define a neighborhood that in the face of necessity he has never tired of fighting because reason belongs to them.

A work with the aim of giving importance to the people, social movements and neighborhood fabrics that are an intrinsic part of the neighborhood's identity and that have made it progress.

The study of this neighborhood allows us to understand from below historical events that are more difficult to understand on a large scale and always contain the same actors.

The history of this neighborhood uses several primary sources in the fieldwork, including an interview with the head of the association of neighbors and veins of the neighborhood Pep Ortiz.

In the theoretical framework, high-quality bibliographic references by authors such as Xavier Domènech or Chris Ealham, among others.

With the aim of concluding the self-organizing power of the neighborhoods and the importance that this has to achieve fundamental rights that no public or private body gives them.

Català

El meu treball de recerca parla de la història des de finals del segle XIX fins al final de la transició del barri més petit i humil de Barcelona, es titula "no tenim més que raó", una bona síntesi per definir un barri que en la cara de la necessitat no s'ha cansat mai de lluitar perquè la raó els pertany.

Una obra amb l'objectiu de donar importància a les persones, moviments socials i teixits veïnals que formen part intrínseca de la identitat del barri i que l'han fet progressar.

L'estudi d'aquest barri permet entendre des de baix fets històrics més difícils d'entendre a gran escala i que contenen sempre els mateixos actors.

La història d'aquest barri utilitza diverses fonts primàries en el treball de camp, entre elles una entrevista al responsable de l'associació de veïns i veïnes del barri Pep Ortiz.

En el marc teòric, referències bibliogràfiques de gran qualitat d'autors com Xavier Domènech o Chris Ealham, entre d'altres.

Amb l'objectiu de concloure el poder autoorganitzador dels barris i la importància que aquest té per aconseguir drets fonamentals que cap organisme públic o privat els atorga.

1.3 Hipòtesi

Quan vaig començar el treball de recerca el meu propòsit era comparar la història de barris rics amb barris pobres de la ciutat de Barcelona, Pedralbes amb Can Peguera o amb Sarrià per exemple.

El meu punt de començament va ser investigar el barri pobre (Can Peguera) doncs era el barri més petit i desconegut dels que m'havia proposat recercar, i vaig suposar que seria feina senzilla ja que no hauria massa història d'aquest barri, però va ser tot el contrari.

Quan vaig començar a trobar informació sobre l'origen humil del barri, les fotografies dels primers barracons, les lluites veïnals i la seva perseverancia per aconseguir drets fonamentals com els de l'habitatge, d'educació o sanitat, em vaig enamorar de Can Peguera, i vaig saber ràpidament que em volia dedicar plenament a la recerca d'ell.

El barri no és igual ara que fa cent anys i això és gràcies a uns veïns i unes veïnes que van prendre la decisió de que elles i només elles podien salvar-se, un sentiment que neix de l'abandonament dels diferents governs i ajuntaments cap al barri que si fos per a ells Can Peguera ja s'hagués enfonsat fa temps.

La meva hipòtesi del treball és demostrar que el barri no ha millorat sol, tampoc per les iniciatives governamentals, (independentment de qui estigues en el govern o inclus quina fora la forma de l'Estat) si no que el progrés del barri ha depès dels seus veïns i veïnes i de les seves lluites per aconseguir viure en una Can Peguera digne.

També demostrar que la lluita sorgeix quan existeix la necessitat i és per aquest motiu que el barri porta lluitant desde que va néixer, lluita per millorar i continuarà fent-ho quan existeix la necessitat.

1.4 La meva motivació

Aquest treball també em serveix per estimar el barri on acabo de mudar-me amb la meva mare, Can Peguera, la història dels carrers on viure durant uns quants anys, la vida dels meus veïns, els orígens d'aquestes cases baixes que fan que el barri sembli més un poble que ha emergit enmig de la ciutat, en definitiva, aprendre més sobre Can Peguera per poder estimar-lo, ja que serà la meva llar durant un temps i que millor forma de fer-ho que investigant les meves hipòtesis i és que la història del meu barri és bàsicament la seva lluita.

Can Peguera és el barri més petit amb només 12 hectarees i més pobre de Barcelona segons l'Idescat. És per això que he pres una decisió important pel meu futur treball: enfocaré el meu TR des d'una perspectiva de classe, doncs un barri pobre és un barri proletari i és que encara que em sobten varis dubtes sobre el barri on m'he mudat, el que més m'interessa serà conèixer com han viscut les persones com jo anys enrere, les seves lluites, els seus anhels, els drets que van perdre i van guanyar, els seus costums en un barri tan petit, les seves victòries i les vegades que van perdre.

En definitiva, la història de milers de persones anònimes que van lluitar per aconseguir petits grans canvis en el seu barri, i que en alguns casos van tenir més a veure amb l'arribada de la democràcia que molts dirigents polítics.

I així a la vegada, desde un punt de vista micro-històric com és la investigació de Can Peguera poder desxifrar assumptes tan complexos com el moviment anarcosindicalista a Barcelona, l'efecte de la Segona República a la ciutat de Barcelona i els seus barris o la Transició espanyola i els seus implicats.

1.5 Metodologia

L'objectiu del meu TR era acabant tenint una recerca de tipus històrica qualitativa, és a dir, recollir i analitzar dades no numèriques per tal d'entendre la realitat social del meu barri, de forma diferent i original ja que parlaré de la història des d'una perspectiva històrica diferent; des de la perspectiva de la mobilització social i la classe obrera.

La metodologia que he emprat per aquest treball de recerca és molt variada, en aquest sentit és bastant útil fer el treball d'una cosa que tens a primera mà i en el meu cas viure en el barri del qual faig el treball de recerca m'ha ajudat bastant, començant per a que he pogut tenir accés a fonts primàries de gran qualitat com l'entrevista al Pep Ortiz “un més” de l'associació de veïns del qual sorgeix el títol del meu treball doncs era una de les seves frases recurrents “*nosaltres no teniem res a part de la raó*”. També a l'arxiu històric de Barcelona he pogut trobar documents històrics de gran qualitat com la projecció del que seria la barraca de Ramón Albó o els diferents programes de les festes majors del barri al llarg dels anys, una ocasió que els veïns i veïnes aprofitaven per reivindicar les seves lluites (annex), l'experiència d'anar dues setmanes a l'arxiu va ser molt satisfactòria doncs per a una persona com jo a qui li agrada la història veure fonts primàries antigues li és entretingut, sobre la història de Can Peguera vaig trobar: *passejada pel barri, lluites urbanes*, els programes festes del barri de Can Peguera, Capilla i Can Peguera de la majoria vaig poder extreure informacions i imatges que no hi són a cap altre lloc.

D'altra banda he utilitzat fonts secundàries, recursos bibliogràfics com ara: de Xavier Domènech *Quan el carrer va deixar de ser seu*, 2002, *La lluita per Barcelona*, Chris Ealham 2001, Marc Andreu, *Barris veïns i democràcia*, 2015.

Una de les eines que més he utilitzat ha sigut internet, a partir d'aquí he pogut conèixer multitud d'historiadors i historiadores importants que he anat citant al llarg del treball i que m'han ajudat en la investigació. Les webs en les que més m'he recolzat han sigut el de la FAVB i el de Nou Barris per la república, però són moltes més la quantitat de fonts secundàries que he trobat per internet.

2 Marc teòric

2.1 Com s’ha estudiat l’història de Barcelona al llarg del temps?

La ciutat de Barcelona ha sigut una ciutat molt estudiada des d’un punt de vista històric, desde la Barcino romana fins l’actual passant per la ciutat condal i més endavant la ciutat de les “bombas”¹.

És comprensible que sigui una ciutat que despertí interès per als historiadors i historiadores doncs durant l’últim segle Barcelona ha estat considerada a nivell mundial com un dels puntals de l’organització ciutadana, la lluita obrera i dels disturbis de carrer.

Ja en 1873 Friedrich Engels arribava a la conclusió que la història de Barcelona registrava més barricadas que ninguna altre villa del món i la va catalogar com la “rosa de foc”. I segle i mig després podem dir que Engels portava raó, doncs la cultura contestatària Barcelonina ens ha deixat fets històrics com la vaga de 1902 que reclamava poder treballar 8 hores o la de la canadenca de 1919 que va ser un símbol del moviment obrer o quan Barcelona el juliol de 1936 fins el maig del 1937 va ser l’única ciutat anarquista del món, i és que “Barcelona creció de espaldas a cualquier Estado e incluso me atrevería a decir que en contra”²

El meu marc teòric és centrarà en ordenar alguns d’aquests fets històrics que han marcat el pedigree revolucionari de Barcelona de la mà d’historiadors com Chris Ealham o Xavier Domènech entre d’altres.

Una vegada tenint el context de la ciutat podré començar a fer una investigació del barri de Can Peguera amb una visió del moviment veïnal més micro però què em servirà per explicar la història de molts altres barris proletaris i al cap i a la fi la història de Barcelona, perquè, què sabem d’una ciutat si no coneixem els seus barris?

¹ Miguel Angel Serrano, Los años trágicos del movimiento obrero, temas de hoy, 1997

² Dani Cortijo, Històries de Barcelona, 2010

2.2 Transició del segle XIX al XX de la mà de l'anarquisme

El pas de segle entre el XIX i el XX explica a la perfecció Chris Ealham autor de *La lluita per Barcelona*, un llibre que ens parla a fons dels moviments anarquistes tan identitaris d'aquesta ciutat. Chris Ealham ens situa en una Barcelona de finals del XIX en construcció per ser: “una ciutat capitalista moderna que pogués reflectir el creixent poder social de la burgesia”³, ens parla també del projecte de Cerdà, un model urbanístic més inclusiu (que aprofundeixo en el meu treball de camp) que fracasara i marcarà una de les línies vermelles de la burgesia Barcelonina. I és que Ealham ens exposa un govern de la Restauració pràcticament sense paper en la Barcelona de finals del segle XIX, doncs pateix una mancança tan econòmica com de voluntat política, per tant podem arribar a dues idees, la primera, que Barcelona entra en el segle XX governada per la oligarquia burgesa, i segona, que aquesta transformació urbanística de finals de segle a Barcelona la porten a terme de forma unilateral la mateixa classe social, i és que en paraules d'Enric Prat de la Riba la burgesia pretén convertir Barcelona en «la París del sud».

Catalunya entra en el segle XX seguint una mancomunitat, una espècie d'autonomia, governada per la lliga Catalana la qual dirigida per burgesos accelera encara més el projecte urbanístic de la ciutat, és construeix la Via Laietana i les rambles, i Barcelona és “modernitza” al servei d'uns pocs, doncs és sumida en un règim de mercat especulatiu que desmorona la ciutat en el caos urbanístic, un caos que s'accentua encara més amb la primera guerra mundial i l'exposició universal de 1929 (aquest últim fet va ser clau per acabar d'enriquir la burgesia Catalana ja que davant la neutralitat de l'estat Espanyol van poder comerciar amb els dos bandos), però la gota que rebase el got és dona amb la immigració d'arreu d'Espanya a principis del segle XX que creix un 300%⁴ en la ciutat de Barcelona, i en una ciutat creada per i per a la burgesia no hi ha sostre per aquesta gran onada de obrers els quals s'hauran de buscar la vida.

En aquesta situació de falta d'habitatge i de caos urbanístic comencen a sorgir barraques arreu de Barcelona, però és més els habitants d'aquestes barraques seran els habitants dels futurs barris obrers que serviran per allotjar a aquesta gent, i

³ Chris Ealham, *la lluita per Barcelona*, 2010

⁴ Ajuntament de Barcelona, *datos abiertos*, 21 Abril 2021

és que la ciutat de la llibertat que somiaven els burgesos més reformistes és una utopia sense un sostre on pugui viure la gent.

“A partir d’aquell moment, els capitalistes van ser presos de l’angoixa que les «classes criminals» traspassessin els límits de la ciutat disciplinària”⁵, el segle XX comença calent, amb dues vagues multitudinàries una al 1902, i altre al 1910, de la nit al matí Barcelona és converteix en una ciutat en flames, els insurgents prenen els carrers Barcelonins i monten barricades en els centres socials i quotidians de la nostra estimada burgesia, tota aquesta onada d’immigració obrera és troba amb unes necessitats vitals per resoldre (condicions laborals dignes, habitatge digne...) que si no se’ls dóna ho hauran de prendre, així la ciutat de Barcelona a més de ser un projecte capitalista burgès comença a ser una ciutat en constant lluita.

Comencen a néixer els ghettos obrers, els més importants el del Raval i el del principi del Paral·lel on estava l’antiga muralla de Barcelona, plens de tavernes, cabarets, el flamenco i el tango (balls autòctons dels immigrants que poblaven el barri) com a noves formes de lleure, un paisatge acompanyat d’edificis pràcticament en runes on vivia la gent més pobre de Barcelona i on intentaven passar desapercebuts bohemis burgesos que es volien mimetitzar en aquell ambient.

Els ben plantats burgesos tenen por de perdre el control de la seva ciutat i veuen aquests ghettos com “una amenaça per a la governació de la ciutat i la llibertat de tots”⁶, de fet els més conservadors califiquen aquests immigrants obrers de «plaga» de «femta forana» que, segons advertien, «infectaria» els valors bàsics de la nació i la família⁷, i és que no només parlem d’una discriminació classista per part dels burgesos si no també racista en vers a tots els immigrants d’arreu d’Espanya que no eren catalans i podien representar una amenaça a una catalanitat inventada en la qual no havia violència i era tot un romanent de pau.

D’aquesta forma la Barcelona moderna és conforma com una ciutat dividida entre barris rics i pobres, barris poblats de proletaris pobres i barris poblats d’una burgesia rancia que mirava amb por i recel als que consideraven els seus lacalls.

⁵ Rafael Núñez Florencio: El terrorismo anarquista, 1888-1909, Siglo xxi, Madrid, 1983.

⁶ Pedro Garcia Fària: Medios de aminorar las enfermedades y mortalidad en Barcelona.

⁷ Antoni Rovira i Virgili: La nacionalització de Catalunya, 1922

Burgesos en les Rambles, 1893

Als castellans també els culpen de l'importació d'idees de calat anarcosindicalista que s'estenien cada cop més pels barris marginals (raval, paral·lel) i que enterraven encara més els valors catalanistes, en la classe burgesa s'estenia la idea de que aquests moviments havien de ser resultats d'enfermetats mentals hereditaries o a credos primitius doncs era més fàcil raonar d'aquesta forma que reconèixer que a la societat hi havia un problema socioeconòmic estructural.⁸

I és en aquest punt que les lluites dels barris marginals conforme avança el segle XIX comencen a adquirir una nova dimensió, a la burgesia li venia bé separar i dividir Barcelona entre pobres i rics, de fet va fomentar la creació de barris allunyats de la urbe com el cinturó on és poguessin allotjar els barraquistes lluny sense que fessin lleig a la ciutat, fins que es van adonar que aquells barri-ghettos que havien deixat proliferar s'havien tornat impenetrables.

Els barris havien pres consciència del poder de la comunitat i heredaven una cultura del “nosaltres” com persones de la mateixa classe⁹, una forma de viure que ja no tolerava ni la més mínima presència de forces d'ocupació com la guàrdia civil que quan feia acte de presència comportava la formació de grans grups hostils disposats a evitar detencions, assaltar físicament els agents i, si era possible, prendre'ls les armes.

Aquestes accions creaven un vertader sentiment d'identitat local i de certa manera aquests barris marginals a pesar de la progressiva militarització de la policia eren espais segurs que havien adquirit una certa autònoma¹⁰ un exemple d'aquest barris és el de Can Peguera.

⁸ Ángel Pulido: El cáncer comunista. Degeneración del socialismo y del sindicalismo

⁹ . J. Mir i Miró (ed.): Dinamita cerebral, Barcelona, 1980.

¹⁰ Porcel, Revuelta, p. 103; Salut, Vivers, p. 9-11, 52-57, 114, 123-124, 147- 148

Doncs ara bé imaginem que a aquesta cultura de contestació civil li sumem una ideologia que l'articuli, en el cas de Barcelona l'ideologia casi hegemònica va ser l'anarquisme ja que l'altre alternativa socialdemòcrata era concebuda pels treballadors com una força llunyana que no representava les seves inquietuds.

El moviment anarquista a Barcelona arriba a l'any 1860, la forma d'organització d'aquest moviment és a través de petites cèl·lules que desafien l'ordre capitalista el nom d'alguna d'elles era Els Desheretats, Els Indomables o Els Fills de Puta¹¹.

Però a finals del segle XIX aquesta forma d'organització queda obsoleta i és reemplaçada per una nova corrent de l'anarquisme: l'anarcosindicalisme, el qual prioritzava el proletariat com a motor de canvi en la societat, a curt termini aquest moviment defensava els tres vuits, 8 hores per treballar, 8 per dormir i 8 hores de lleure o per l'educació, encara que això només era una lluita temporal doncs l'objectiu de l'anarquisme era acabar amb el sistema capitalista.

Aquestes reivindicacions anarcosindicalistes pretenien aconseguir-se progressivament a través de vagues a tot l'estat Espanyol que causarien al final una crisi que colapsaria el sistema capitalista, aquesta estratègia tindrà la seva cumbre en 1902 a Barcelona (on més poder tenia l'anarquisme), aquesta vaga “marcara el principi del segle XX a Espanya¹²”, doncs serà una de les primeres que paralitza la ciutat per complet, s'organitzen piquets per tota la ciutat i la lluita d'aquest proletariat cada cop més organitzat i valent contra la guardia civil estava servida, i s'ha de dir que el primer grup anava amb avantatge¹³ tant és així que Sagasta ha de declarar l'Estat de Guerra per poder combatre aquesta vaga que es salda amb 17 morts, molts ferits i l'empresonament de centenars de persones.

¹¹ Chris Ealham, la lluita de Barcelona, 2022

¹² George R. Esenwein: Anarchist Ideology and the Working-Class Movement in Spain, 1868-1898, University of California Press, Califòrnia

¹³ Rafael Vidiella: Los de ayer, Nuestro Pueblo, Barcelona, 1938, p. 43-44; La Huelga General.

Barricada, plaça Sant Jaume

“La revolució tindrà el carrer com a teatre i la gent com a protagonistes”¹⁴, lluny de donar-se per vençut l’anarco-sindicalisme avança i funda a Barcelona Solidaridad Obrera l’avantsala de la CNT un sindicat fundat a Barcelona que tenia per objectiu ser una alternativa a la socialista UGT, és converteix d’aquesta forma Barcelona en l’epicentre de l’anarquisme a Espanya.

La CNT tindrà una gran implantació als barris obrers, i més endavant ho veurem reflexat en el barri de Can Peguera de fet és en aquest on es redactara solidaritat obrera.

¹⁴ . Solidaritat Obrera, 31 de març de 1931

2.3 Una altra visió micro del moviment veïnal (Xavier Domènech)

L'historiador Xavier Domènech ens parla en el seu el llibre, *Quan el carrer va deixar de ser seu*, d'una història on són protagonistes precisament aquests “subjectes oblidats”, aquells veïns i veïnes dels anys setanta que van portar la democràcia als seus barris a través de la lluita veïnal i com van arribar a construir espais contestataris i de llibertat sota el franquisme. Tot sintetitzat en un estudi micro que permet entendre la transició Espanyola sense haver de comptar necessàriament amb els noms de sempre.

El llibre ens presenta un Sabadell de mitjans dels anys 70 segons Domènech apte per entendre el conjunt de la societat Espanyola, un observatori per comprendre aquesta¹⁵, i és que Sabadell a diferència d'altres ciutats del voltant de Barcelona continua rebent immigració d'arreu d'Espanya fins als anys de la transició, configurant així una societat que havia de conviure entre un sector social que portava una continuïtat històrica a la ciutat¹⁶ (petita i gran indústria, botiguers i feines liberals) i una classe social obrera que amb la fi del franquisme havia creat un moviment obrer robust que havia organitzat una vaga general al 76 i una vaga de metall a l'octubre d'aquell mateix any. Per tant en un espai relativament petit com la ciutat de Sabadell s'estaven donant les diferents anomalies causades per la immigració obrera, que mentre en Catalunya o en Barcelona havia causat un fort xoc entre les classes benestants que ja portaven molt temps en la ciutat veurem com actua en Sabadell i com es configura aquesta societat en els temps d'inestabilitat política que corrien durant la transició.

Les onades immigratòries de Sabadell s'estableixen a les afores de la ciutat, en barracons desordenats que aviat van convertir-se en cases barates sense la mínima intenció de convertir-se en habitatges adequats.

Els immigrants d'aquestes zones suburbials no es consideraven gens Sabadellencs, ni ells ni els burgesos que vivien al casc antic de la ciutat els consideraven, doncs entre Sabadell centre i aquests barris de les afores on ni tan sols havia asfaltat havia

¹⁵ Domènech: *Quan el carrer va deixar de ser seu*, Sabadell, 2002,.

¹⁶ DDAA: *Sabadell del segle XX*, 2000, Vic.

una separació de 2-3 km de camp, “una distància que aïllava doncs aquests km no els recorria cap autobús”¹⁷.

En aquest context és configura una sub-ciutat on el suport comunitari i solidari entre veïns era essencial per a la vida, a més s'estableix en aquesta immigració rural una nova organització social i és que els pobles d'on migraven eren zones fortament jerarquitzades i més després de la guerra civil, encara pitjor si tenies un passat “roig” doncs l'estigma al poble era tal que era millor provar sort encara que fos en barriades com la de Sabadell.

Compartir un passat i la necessitat d'haver de crear una xarxa veïnal solidària va ser fonamental per poder posar en marxa una associació de veïns i veïnes.

Ràpidament l'aparició d'aquesta associació veïnal va atemorir a la burgesia Sabadellenca que sabia per experiències revolucionàries obreres anteriors (Barcelona ciutat) que tal grau d'organització era perillós.

Va rebre la missió de frenar aquell polvorí l'església catalana que a través de les parròquies de barri i de voluntaris de càritas volien apagar la flama dels barris, però és en 1972 quan el pla “s'aborta” doncs s'estava aconseguint tot el contrari, les esglésies de barri s'estaven convertint en punts de reunió de les recent creades associacions de veïns i aquestes estaven rebent inclús suport legal de l'església, el pare J.M Borri va anar multitud de vegades a recollir de comisaria a integrants de l'associació de veïns¹⁸.

Però també l'esquerra posa en marxa el moviment veïnal, J.M Plans del PSUC i futur regidor de sanitat crea una escola a aquests suburbis Sabadellencs on és fomenten xerrades i debats i es crea una forma diferent d'ensenyament, Plans posa alguns d'aquests cures obrers a donar classes a aquesta escola, els alumnes diuen que el pare Llanos “entrava a classe amb la Bíblia i sortia amb el capital”¹⁹.

Un dels episodis més significatius del moviment obrer a Sabadell és dona amb la vaga de la ODAG, aquesta empresa de la metalurgia contava amb una plantilla molt

¹⁷ Martí Marin, Franquisme i poder local, 2008

¹⁸ Entrevista Ginés Fernández, en Xavier Domènech Quan el carrer va deixar de ser seu.

¹⁹ Entrevista a Álvaro García, en Xavier Domènech Quan el carrer va deixar de ser seu.

sindicalitzada, especialment afiliada al PSUC. No és molt tard quan aquesta plantilla començara a reclamar millores de treball i salarials.

A principis de l'any 1966 a través de parar de treballar a la fàbrica dos dies seguits “vaga de braços caiguts” s’aconsegueix la readmissió d’un company que havia sigut despedit per “baix rendiment”, els treballadors prenen consciència de que les seves pressions donaven resultats i obliguen el maig d’aquell mateix any a l’empresa a canviar el conveni laboral i revaloritzar el sou de les hores extra, davant la negativa de l’ODAG de canviar el conveni és convoca a una vaga el 15 de maig de 1966.

Prop de 250 treballadors és declaren en vaga i l’empresa pren una mesura taxant despedir-los a tots, però s’aconsegueix tot el contrari, en solidaritat més treballadors s’adhereixen a la vaga “podemos perder toda la plantilla”²⁰.

Els treballadors van haver de relaxar les seves demandes davant la intransigència de l’empresa i de demanar canviar el conveni de treball és pasa a demanar la readmissió a la empresa.

Encara així hem de recordar que estem a 1966 i les tècniques de vaga no estaven completament desenvolupades, però sí que a nivel sindical s’aprenen algunes coses de la vaga, una d’elles era que la conflictivitat directa donava més resultats que la vaga de braços caiguts. I és que la intensitat de les vagues i protestes depenen de les necessitats vitals de les persones i en aquest cas viure en unes barraques era una necessitat canviar-la.

²⁰ Informe laboral, ODAG, 1966

3 Treball de camp-investigació

3.1 Context de la Barcelona del segle XX

Arribem al segle XX, Barcelona està en plena expansió econòmica social i territorial degut a la revolució industrial (sobretot tèxtil) que porta a terme la ciutat comtal transformant-la en una urbs de gran rellevància i que va comportar, a partir de la segona meitat del segle XIX, onades d'immigració massiva d'arreu d'Espanya augmentant en 1.758.470.000 persones la població total de la ciutat²¹.

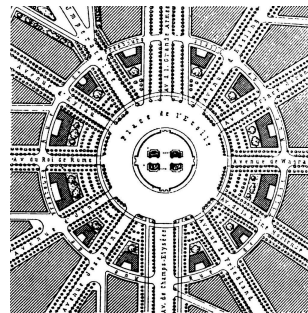
En aquest context de gran desenvolupament, la idiosincràsia de Barcelona va canviar per sempre, es van anar construint nous barris i nous nuclis de població per anar acollint aquelles onades d'immigrants, tot passant per una època convulsa políticament com la del segle XX (dues dictadures, una república, una monarquia, una guerra civil...) a més de grans esdeveniments socials tan transcendents com la la Setmana Tràgica (1909) o la Vaga de la Canadenca (1919) que va canviar per complet les diferents formes de vida de la ciutat i les va cohesionar d'una forma diferent.

Un d'aquests barris que van sorgir de la necessitat de poder allotjar a tots els nousvinguts de Barcelona, un d'aquests que va canviar per sempre la identitat de la ciutat comtal i que es va anar transformant atenent i protagonitzant, en alguns casos, els esdeveniments socials anteriorment mencionats. Un barri que a primera vista crida l'atenció per l'aspecte de petit poblat dins de la ciutat, no estic parlant d'un barri especialment centric, estic parlant de Can Peguera, el barri més petit i singular de la ciutat. Can Peguera és un vestigi poc conegut però que ens serveix de ulleres de llarga distància per conèixer d'una forma diferent la història de Barcelona, és a dir la visió micro del barri ens permet entendre dinàmiques tan macro com Barcelona.

²¹Mora i Sitjà, Natàlia. «El proletariat industrial: immigració, canvi tecnològic i desigualtat social». *Barcelona quaderns d'història*, 2010.

3.2 Nou urbanisme a la ciutat i exposició universal de 1929

A l'any 1928 es posa en marxa el projecte de les Cases Barates a càrrec del *Patronato de la Habitación de Barcelona*, un projecte a priori influït per pla Cerdà ja aprovat el 9 de juny de 1859. Ildefons Cerdà, autor del pla d'homònim nom, va ser un enginyer urbanístic que apreciava molt la classe treballadora, de fet es va identificar amb el socialisme utòpic^{*22} i va dissenyar un dels estudis més extens sobre la qualitat de vida de la classe treballadora, el seu pla urbanístic reticular aplicat a l'Eixample tractava de facilitar la vida precisament a aquesta classe que tant apreciava, en canvi la burgesia catalana, que proposava un pla urbanístic radial (com en París o Moscou) no li va semblar bé aquesta estructura de carrers amples i útils illes de vivendes amb les quals perdien guanys ja que hi quedaven menys espais per posar botigues.

En el context de la dictadura de Primo de Rivera 1923-1930, el projecte de les cases barates va acabar sent una mica diferent al pla Cerdà, ja que Primo de Rivera no tenia per objectiu afavorir a les classes treballadores a través de cap projecte urbanístic, de fet, era al revés. En la meua opinió, li va declarar la guerra a la classe obrera que a Barcelona estava molt bé organitzada, va ser un règim marcat per l'objectiu de militaritzar la societat, per la persecució de grups anarquistes que en aquells temps eren els precursors de vagues multitudinàries com la de la Canadenca i altres tipus de moviments obrers que es castigaven amb tortures o el desterrament, es va posar en marxa una política de persecució i repressió pre-fascista als seus adversaris polítics, i es va perseguir el nacionalisme català, per

²² El socialisme utòpic és una corrent socialista primària i idealista sense un mètode massa clar sobre com arribar a aquella realitat ideada per l'autor. El nom seu posaren Marx i Engels, per no considerar aquest moviment massa rigorós, contraposat al rigor científic que estaven projectant des de la filosofia per analitzar i transformar el món.

tant no és ni de lluny correcte anomenar aquest període com la “dictablanda”, “s’ha de prendre en serio aquesta dictadura²³”.

És evident que la dictadura havent d’elegir entre un projecte eficient per a la classe treballadora com el pla Cerdà portat a terme en la primera exposició universal de 1828 o un projecte que va causar tants problemes per a les classes obreres com el de les cases barates va decidir portar a terme la segona, el projecte de les cases barates consistia en la construcció de varis barris exprés per als immigrants d’arreu d’Espanya que venien a Barcelona atrets per l’oferta laboral que donava l’exposició universal de 1929.

Aquesta exposició estava marcada pel desenvolupament industrial elèctric que la ciutat havia de lluir, va estar promoguda per la lliga regionalista catalana però Primo de Rivera va espanyolitzar l’exposició, “tot el món va contemplar assombrat la font de colors, però la gent tenia el cap en altre lloc” (*Eduardo Mendoza*), es va acabar de fer l’estació de França i es va construir la plaça Catalunya.

I un dels reptes que Barcelona havia de superar en aquesta època era la greu crisi habitacional que patia la ciutat, els obrers nouvinguts no es podien permetre pagar el preu d’un lloguer els quals estaven a preus desorbitats (un panorama de greu crisi habitacional que encara haver passat prop de 100 anys continuem arrastrant). La ciutat havia de solucionar de forma ràpida, doncs el món contemplava Barcelona i no era gens estètica una Barcelona poblada de Barraques i gent sense habitatge.

²³Alejandro Quiroga: Miguel Primo de Rivera: Dictadura, populismo y nación, 2022

3.3 Els barri de les cases barates a Barcelona

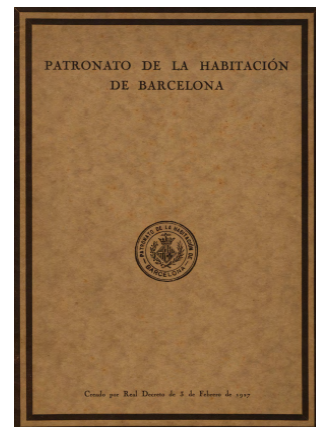
És a causa d'aquesta greu crisi habitacional que els immigrants es veuen obligats a viure en les famoses barraques, repartides per centenars per tota la ciutat de Barcelona. L'ajuntament de Barcelona designara al *Patronato de la habitación de Barcelona* per real decret el 3 de febrer de 1927 per subsanar el problema (encara avui existeix aquest patronat renombrat com “patronat municipal de l'habitatge), aquest organisme calificara en la seva primera publicació: “la habitación humilde en Barcelona” de “*vergonzoso hacinamiento humano*” o de “*hormiguero humano*”²⁴, per fer-ho més gràfic el Patronato compara les barraques amb “*un aduar africano o un poblado de Oceanía*”, moltes vegades sense accés ni tan sols a aigua potable ni llum i amb el problema de lidiar amb epidèmies com la de la grip, molt virulenta en aquella època “*puede ocasionar víctimas por centenares dadas las condiciones de insalubridad que se consienten*”, inclús segons aquest organisme també trobem ens trobem davant d'un problema de “*moral de promiscuidad que va destruyendo tal vez irreparablemente, toda idea de hogar cristiano y todo amor de familia*”, aquest document retracta també als infants de la següent forma “*chiquillos arapietos o completamente desnudos en continua promiscuidad muestra vergonzosa de una sociedad sin cultura*”, serà a través d'aquest document amb el que el patronato és justificara per portar endavant el projecte de les cases barates.

Els “señores componentes” del patronat van ser designats a dit pel dictador Primo de Rivera (una dinàmica típica del dictador), el president del projecte era Joaquín Milans del Bosch el qual havia sigut capità general de Catalunya, conegut per ser especialment cruel amb els moviments obrers inclús desobeint ordres del govern i posant-se del costat de la patronal per reprimint moviments sindicals i moviments socials com les vagues de la CNT a través de tècniques militars no autoritzades i va armar a bandes parapolicials per matar a sindicalistes. Anys més tard va ser designat per Primo de Rivera com el seu governador civil i per tant es va posar al capdavant del projecte de les cases barates, aquesta era la calanya que anava a dirigir el projecte.

²⁴ Patronatò de la habitació: Arxiu històric, 1928

En aquesta situació de greu crisi habitacional i segons el patronato també de greu crisi moral i estètica (estètica també, ja que des de l'exposició universal es podien veure les barraques de Montjuïc) que vivia la ciutat l'administració va posar en marxa la construcció de diferents barris a càrrec del organisme ja citat Patronato de la Habitación de Barcelona, creat específicament per gestionar el sòl i la reordenació urbana dels immigrants i treballadors, l'objectiu inicial era realitzar 4000 vivendes en el període de 3 anys (abans del començament l'exposició universal) es van acabar destinant 650 cases al barri de Ramon Albó, també va trigar en construir-se un any més del planificat. La idea era concedir als habitants de les cases barates unes còmodes hipoteques al llarg termini de 30 anys, a més l'ajuntament és planteja construir-les a prop de les barraques, es contempen 5 zones de construcció:(els habitants de Can Peguera pertanyen als habitants de la primera zona de barraques)

Primera Zona		
Montjuich y alrededores de la Exposición, Matadero y Cruz Cubierta, (Distritos Municipales II y V). Barracas existentes	2,379	Habitantes 9,867
Segunda Zona		
Hostafranchs, Riera Majoria, Coll-Blanch, Riera Blanca y alrededores de la Cárcel Modelo, (Distritos Municipales III, VI y VII). Barracas existentes.	1,721	» 7,023
Tercera Zona		
Pequín, Somorrostro, La Llacuna, Mar-Bella, Barceloneta y alrededores, (Distritos I, IV y X Municipales). Barracas existentes	1,011	» 4,202
Cuarta Zona		
Horta, Santa Eulalia, Villa-Piscina, Ginerdó y alrededores, Hospital S. Pablo y Camp de l'Arpa. (Distritos municipales VIII y IX). Barracas existentes.	972	» 4,069
Quinta Zona		
San Andrés, Barrio de Verdún, La Trinidad y alrededores de la Estación del Norte, (Distrito Municipal IX). Barracas existentes.	395	» 1,011
	<u>6,478</u>	<u>26,172</u>

Projecció de les zones de cases barates a Barcelona²⁵

²⁵ Arxiu històric de Barcelona. (recull personal)

3.4 El barri de Ramón Albó

Més concretament la construcció de les cases barates en el barri de Can Peguera, comencen quan la Marquesa de Castellbell propietària de la masia de Can Peguera de la mateixa forma que la majoria de les masies del voltant donen llum verda a la venda dels seus terrenys a l'ajuntament el 26 d'abril de 1928, s'urbanitzarà en tots ells menys en el vessant nord del terreny de Can Peguera. Els problemes arribaran quan conforme és van construir els diferents barris, el patronato de l'habitatge encarregat d'aquest projecte es queda sense solvència per continuar amb el projecte de les cases barates (el seu pressupost inicial era de 30.000 pessetes) i ven els terrenys per continuar amb aquests habitatges a l'empresa privada *Fomento de la Vivienda Popular, S.A.* la qual adquireix els terrenys per continuar amb el projecte pel preu d'un milió i mig de pessetes.

Per més inri, la ubicació d'aquests barris no era aleatòria i es van decidir construir allunyats entre si i també dels grans nuclis urbans de la ciutat, la dictadura tenia com objectiu aïllar als obrers en *zones controlables* i estalviar-se la possibilitat d'encendre revoltes i manifestacions “la policia per controlar necessita extensió”²⁶, per això els terrenys escollits no comptaven amb cap infraestructura pels seus habitants tampoc amb una connectivitat eficient la qual cosa dificultava l'associacionisme obrer tan important d'aquella època amb la resta de nuclis urbans i amb el centre de la ciutat, es van acabar construir un total de sis barris d'aquests tipus Ramón Albó (actual barri de Can Peguera) Eduardo Aunós (Zona Franca) Milans del Bosch (Bon Pastor) i Baró de Viver (Santa Coloma), el nom d'aquests barris eran en agraïment del dictador Primo de Rivera a aquells polítics i militars que l'havien ajudat a posar-lo en el poder, en concret el nomenament del barri a Ramon Albó va continuar amb la dictadura de Francisco Franco, ja que el polític Ramon Albó ultra-conservador i més tard directament feixista, va ajudar també a pujar al poder a aquest dictador.

El nomenament d'aquest barri va portar anys més tard amb l'arribada de la democràcia a un referèndum organitzat pels propis veïns per decidir amb quin nom varen anomenar-lo, es van posar sobre la taula tres opcions: Can Peguera, les

²⁶ Entrevista a Pep Ortíz, un més de l'AVV de Can Peguera. (Entrevista completa a l'anex)

cases barates o continuar amb el nom de Ramon Albó. L'opció guanyadora va ser la tercera i va ser així com el barri va aconseguir alliberar-se del nomenament d'un senyor que havia col·laborat en el triomf de dues dictadures.

Actualment el carrer que separa el barri del Congrés i els Indians de Can Peguera encara continua anomenant-se amb el nom d'aquest senyor i com veí de la ciutat de Barcelona em sembla repugnant la condecoració d'un carrer a un feixista com Ramon Albó.

I és que és normal que es possessin en marxa projectes com els de les cases barates amb entre els diferents objectius d'aïllar els moviments obrers, doncs la dictadura de Primo de Rivera tenia com un dels seus principals objectiu sufocar les tensions revolucionàries anarquistes, comunistes i d'enfrontaments entre Proletaris i Patrons, les quals cada cop tenien més incidència a Espanya i especialment en la ciutat de Barcelona, és interessant citar a Engels doncs anomenava a la ciutat de Barcelona com “la rosa de foc” per la tradició revolucionaria, la bona organització de la CNT acaba provocant episodis com els de la setmana tràgica, l'atemptat del Liceu o una mica més tard la Vaga de la Canadenca, de fet el president del projecte de les cases i governador civil d'aquella època va ser com ja he comentat el general militar Joaquín Milans del Bosch y Carrion, és a dir un militar feixista que havia utilitzat tècniques militars contra obrers i havia armat a pistolers contra treballadors era l'encarregat de construir les cases on viurien aquests obrers, de fet el seu net Jaime Milans del Bosch, va ajudar en el cop d'estat del 23-F del 82 ja que treu els tancs en la ciutat de València. Serà especialment transcendent com veurem més endavant l'acció del principal sindicat anarquista de la CNT en aquest barri, truncant l'objectiu d'aquests personatges d'aïllar els moviments revolucionaris dels barris obrers.

Les cases construïdes van estar a càrrec de l'arquitecte Xavier Turull que va dissenyar els habitatges i la urbanització del barri tenint en compte l'abruptusitat del terreny (recordem que Can Peguera és a la falda del turó de la Peira), i es plantegen en tots el barris de cases barates la construcció de dos models d'habitatge el A i el B, ambdós compartien una sèrie de característiques: vivendes unifamiliars amb tres dormitoris, una sala d'estar-menjador, una cuina, un safareig i un lavabo en el pati,el

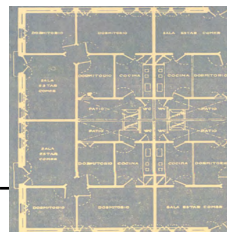
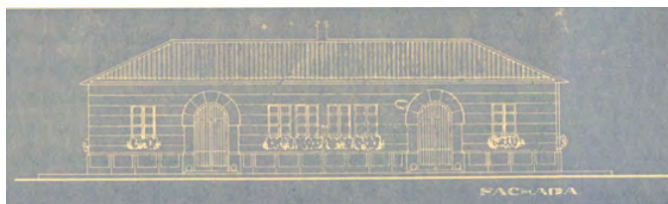
material de construcció i les dimensions dels murs havien de ser igual en totes les vivendes d'un mateix model. Entre aquests models havia una sèrie de diferències:

Model A:

Aquest model comptava amb una mesura pròpia dels seus habitacles:

comedor	40	metros ³	a la cocina	20	metros ³
dormitorio para una persona	20	»	y al W. C. (colocado en el patio, independientemente de todas las habitaciones).	4'50	»
dormitorio para dos personas	30	»			

A més comptava amb un jardí exterior cosa que els B no tenien.

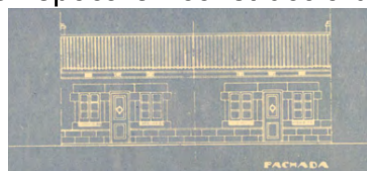

Plànols model A

Model B

A l'hora de la construcció dels habitatges B és quan entra a tenir-se en compte el model d'Ildefons Cerdà i les cases es distribueixen en forma d'illa rectangular (com a l'Eixample), amb dues fileres de cases disposaven d'un petit espai interior a cel obert a mode de pati.

Els habitatges del model B eren els més nombrosos en tots els barris de cases barates i comptaven amb la pitjor qualitat material, pensats per ser construïts al mínim cost possible ja que els destinataris d'aquest habitatges serien els immigrants i obrers més humils, tanta era la deficiència amb què s'anaven a construir aquests edificis que el *Fomento de la Vivienda Popular, S.A* va haver de demanar a l'ajuntament “tolerància” per poder construir unes cases tan deficientes que incumplien la normativa de l'època en construcció d'edificis. L'ajuntament els ho va concedir.

Turull va preveure a més tres places al centre del barri que tindrien la funció de punt de reunió dels ciutadans, i sobre aquesta idea es va acabar urbanitzar el petit barri en diferents illes al voltant d'aquestes places. L'ajuntament de l'època va designar els noms dels carrers amb números, fa pocs anys es va decidir renombrar els

carrers amb noms de pobles gironins. (els plànols de les cases estan trets del patronato de la habitación)

Anys més tard al 1954 va arribar la primera edificació singular de Can Peguera, avui l'edifici ocupa l'espai de la masia de Can Peguera, a l'actual plaça de Sant Francesc Xavier. Es tracta d'un bloc de quatre plantes amb 31 habitatges. Posteriorment a l'any 1947 es van construir 116 nous habitatges i al 1949 és va aixecar un bloc de pisos amb 31 habitatges més, just sobre Can Peguera (està clar que al generalíssim l'importava ben poc el patrimoni històric), a la dècada dels 90 van arribar altres edificis singulars com el 10HG (edifici de gent gran) i el 10HJ.

Una vegada construïdes les cases barates el Patronato va elogiar el projecte com: “Una gran obra social y patriótica” i les va anar venent de forma gradual als veïns com: “viviendas humildes, unifamiliares, con todo confort e higiene”, (Patronato de la habitación, 1928) aquests barris es van construir amb data de caducitat, concretament la de l'any 1954 i és que el pla comarcal d'aquest any ja contemplava la desaparició d'aquests barris, però a través de la lluita veïnal el barri va aconseguir sobreviure i ara és “el darrer vestigi d'un barri de cases barates, una mena de poble dins de la ciutat” (ajuntament de Barcelona, Antoni Capilla, 2014).

3.5 Un barri en lluita i construcció; Segona República (1930-1936)

El barri de Ramon Albó comença a tenir vida, els primers habitants tot just en arribar al barri s'inicia la construcció de l'església Sant Francesc Xavier un edifici d'estil colonial amb una façana neoclàssica i una espadanya que fa de campanar, “l'església sorprèn per la seva senzillesa insòlita en una ciutat com Barcelona” (Frederic Camallonga, 2014), en la construcció de l'església va ser imprescindible l'ajut dels veïns i veïnes del barri, fins i tot és diu que els personatges de les pintures a las parets de l'església representant episodis bíblics són veïns reals del barri de Can Peguera.

El començament de vida en aquest barri coincideix també amb l'arribada de la Segona República a l'any 1931, aquest esdeveniment marcarà per sempre la identitat del barri de Can Peguera i també la dels barris obrers del seu voltant, de fet l'escultor Josep Viladomat per ordre de l'ajuntament va construir en reconeixement a aquests barris obrers i lluitadors una estatueta d'una dona que simbolitzava la Segona República Espanyola, la qual acabava d'arribar i despertava en les classes obreres d'aquests barris una gran esperança de canvi, l'estàtua va ser exposada fins la dictadura franquista quan va ser ràpidament retirada i amb l'arribada de la democràcia, ara la trobem uns carrers més abaix del barri de Can Peguera, a la plaça Lluçmajor.

L'església anteriorment mencionada (Sant Francesc Xavier) sense acabar ni tan sols de construir-se a l'any 1931 serà ocupada pel sindicat anarquista CNT i servirà de casa del poble en la qual és donen serveis voluntaris pels veïns de Ramón Albó, aquest esdeveniment ens dona una bona pista de l'ímpetu d'aquest barri per la república. Més endavant, durant la Guerra Civil, servirà de magatzem de provisions i d'armes, de fet, l'església no servirà com a edifici de culte fins a la postguerra. En l'actualitat, l'edifici és regentat per l'ordre dels agustins .

3.6 La CNT

Aquest sindicat tindrà molta incidència en el barri i ja no només per les accions que van portar a terme en el barri si no per la vinculació de la majoria dels veïns i veïnes amb la CNT o altres sindicats de caire comunista o socialista, Ramón Albó era un punt important en el mapa de la CNT i altres sindicats revolucionaris, un barri petit, una mica aïllat del centre de la ciutat i que contava amb el recolzament dels veïns a aquests moviments, és per aquest motiu que va servir de residència clandestina per a molts líders sindicals, per exemple Manuel Molin conegut com “Juanele” secretari general de la FAI i director de la revista Tierra i Llibertat, el qual tenia una redacció en l'actual carrer Riells 5. Un punt de trobada important per aquests sindicalistes era la bodega Munich, molts dels veïns i anarquistes que la regentaven formaven part de l'equip de redacció de la revista anarquista més venuda durant la guerra civil “*Solidaridad Obrera*”, la bodega inclús va servir de refugi clandestí per a molts anarquistes durant els primers anys del franquisme.

Només dos anys després de la finalització del projecte de les cases barates la CNT convoca “la vaga dels lloguers”, aquesta vaga impulsada pel líder sindical Santiago Bilbao proposa deixar de pagar els lloguers al patronat municipal, davant els alts preus que les famílies que s'havien quedat sense feina una vegada acabada l'Exposició Universal de 1929 havien de pagar per viure en unes cases que les havien venut com “barates” però que ja superaven les cen pesetes al mes, aquesta vaga tenia com objectiu la rebaixa del 40% del preu del alquiler, aquest moviment va desproveir d'ingressos al patronat de l'habitatge i les empreses de llum i aigua van arribar tallar el subministrament fins que la República va mediar amb les empreses per impedir-ho, va ser tant sonada aquesta lluita veïnal que inclús va ser portada de molts diaris. Quan la vaga va finalitzar la República va condonar la deuda als veïns i veïnes que havien secundat la vaga. Tot canvia amb l'arribada de la dictadura de Franco, amb l'objectiu de recuperar els diners perduts durant la vaga l'ajuntament crida als veïns un per un a judici i puja els preus dels lloguers d'aquestes cases, causant vertaders problemes econòmics a les famílies que havien de pagar a un major preu en una situació d'extrema pobresa com la que se estava vivint en l'Espanya de postguerra. Queda en la memòria col·lectiva del barri la humiliant

forma en la que la policia portava a terme els desnonaments “tirant els mobles per la finestra”.

He investigat en la hemeroteca de Solidaritat Obrera²⁷ per veure si trobava indicis d'aquesta vaga que tan enrenou va causar i m'he trobat un exemplar de la seva revista que com ja he explicat s'editava de vegades en Ramón Albó en aquest exemplar la revista denuncia la greu crisis de les cases barates i exposa les seves propostes per revertir la situació: “un Patronato, cuyas inmoralidades son de todos

conocidas, (desde imponer renta, descaradamente excesiva, hasta el tener al vecindario en completo abandono)” d'aquesta forma retracta la revista les condicions del barri. En aquest sentit, també defensa;

“no es lógico al aceptable que después del advenimiento del nuevo régimen, tan deseado por el pueblo y conseguido con tanta cordura, continuemos, las clases necesitadas, pagando orgías de la dictadura ya que Silbido es que este fué uno de los negocios inconfesables de la misma.”

La revista crítica en aquesta part que la esperançadora república continuï autoritzant el tripijoc del patronat que s'enriqueix a costa dels veïns.

²⁷ Solidaritat Obrera, Can Peguera, 7 de maig de 1931, arxiu històric de Catalunya

3.7 Les conseqüències de la Segona República al barri

Durant el període republicà tampoc es satisfan els problemes de l'atur ni tampoc la manca de proveïments, començant perquè no hi havia una forma econòmica de que els treballadors arribessin al seu lloc de treball doncs no hi havia cap mitjà de transport públic al seu abast, tampoc el tenien quan s'havien de desplaçar a la ciutat per anar a comprar productes bàsics com menjar o medicines doncs el barri no contava amb infraestructures tan bàsiques com farmàcies, mercats o metges. És per aquest motiu que anomenar barri a aquesta zona en aquesta època és totalment incorrecte i encara que hagi cases de ciment i maó si la zona no compleix amb els requisits bàsics per viure amb dignitat no mereix anomenar-se barri si no barriada i així ho faré al llarg del document fins que al llarg de la història no és resolguin aquests problemes encara que equivocadament moltes fonts històriques primàries i secundàries anomenin Ramon Albó com un barri

La Segona República va ser un període amb moltes reivindicacions i protestes per la millora de les condicions d'existència de la classe obrera. En aquest sentit, un dels fruits d'aquestes lluites ocorre el 28 de febrer de 1932 quan s'inaugura la primera escola del districte batejada amb el nom de “Hermenegildo Giner de los Ríos” un diputat en les corts espanyoles i fundador de la Institución Libre Enseñanza (ILE) no sense una lluita veïnal que havia començat un any abans que demanava l'obertura d'un centre públic i enlluminat dels carrers, l'escola constava de quatre edificis, tres dels quals eren destinats a preescolar i maternal i un per a l'ensenyament primari, aquest últim constava de dues sales que van arribar a albergar a 800 alumnes separats entre nens i nenes, l'objectiu de la Segona República era alfabetitzar les classes obreres d'aquests barris, s'ha de tenir en compte l'increïble dada de que fins el 1932 cap nen d'aquests barris de treballadors sabia gairebé llegir, l'educació era un privilegi en aquella època reservat als habitants dels barris més rics i encara després, com veurem més endavant l'escolarització dels nens i nenes d'aquests barris sera un procés lent i paulatí. Durant el franquisme, va passar a batejarse Ramiro de Maeztu un escriptor que va lluitar i morir en les trinxeres de la Guerra Civil en favor del generalíssim. L'escola conserva en la seva façana una reixa de l'institut mental i actualment serveix com un centre de dia.

Moltes altres reivindicacions no van tenir efecte és el cas de la demanda de supressió de vigilants o la il·luminació i reparament dels carrers principals, com la construcció d'un mercat públic.

3.8 Guerra civil 1936-1939

La barriada entra, com tota Espanya, en l'episodi de la història més sagnant i cruel, la Guerra Civil (1936-1939). Ramón Albó va ser un barri intensament compromès amb la resistència antifranquista, l'activitat dels sindicats i els partits “rojos” van fer efecte en la consciència dels veïns i veïnes que es van implicar des del primer moment en la Guerra Civil, aprofitant aquest impuls anarcosindicalista es van fer diverses campanyes al barri per reclutar veïns en les milícies republicanes. Molts veïns van acudir a sufocar la sublevació de la caserna de la guàrdia civil de Sant Andreu:

“Los preparativos, deben hacerse rápidamente y con el mayor sigilo, a fin de llamar la atención lo menos posible, especialmente en el caso de que haya jefes no simpatizantes del movimiento que vivan en el cuartel”²⁸

D'aquesta manera preparaven i animaven els comandants de la CNT als voluntaris, finalment es va aconseguir sufocar la sublevació de la caserna de la Guardia Civil.

Entre els episodis succeïts en aquesta etapa també trobem la resistència dels veïns de Can Peguera a que s'emportessin els arbres del parc del Turó de la Peira per fer combustible per satisfer una guerra que estava matant els familiars i els propis veïns que vivien a la faldilla d'aquest Turó, gràcies a la resistència d'aquests veïns actualment el Turó de la Peira és la pineda més important de Barcelona.

A més, a la barriada de Ramon Albó es va construir com en tants altres barris del voltant com Porta, Roquetes, o Prosperitat (tots desapareguts) refugis antiaeris durant la guerra civil, Barcelona en total va acabar tenint 1500 refugis per acollir a la gent que es resguardava allí, de vegades, durant hores senceres esperant que acabes el bombardeig i és que Barcelona va ser veritablement un terreny de proves dels nazis de cara a la Segona Guerra Mundial, el refugi de Ramón Albó era en concret el 647 i es va excavar pels seus propis veïns l'any 1936, on actualment trobem el carrer de Cornudella. Constava de dues galeries excavades 200 metres dins el turó de la Peira, les dues galeries es comunicaven entre si al final i feien dos metres d'amplada per dos de llargada.

²⁸ Nota publicada a la Vanguardia el 23 de juliol de 1936

Uns dels fets que més commocionaren al barri són els assassinats de veïns anònims vinculats a sindicats anarquistes i comunistes durant la Guerra Civil com el de Federico Muñoz Contreras, que va ser assassinat al bar Munich a mans de dos pistolers que cridaven que allò era el que es mereixia (Històries que explicaven els veïns que van viure aquella època²⁹). També recullen els diaris de tota Espanya una altre notícia: l'assassinat en la barriada de Ramón Albó del Botxi de Barcelona, un militar del bàndol sublevat conegut per ser especialment sanguinari en el camp de batalla. Acabant la guerra, la guàrdia civil incauta en cases de anarquistes vinculats amb la CNT i la FAI armes i artefactes explosius, a més de la detenció que va acabar en l'execució de nou sindicalistes de la barriada.

La guerra civil acaba i transforma per sempre l'identitat del barri, tal i com ho fa en molts altres indrets de Barcelona la guerra sumira al barri en anys grisos i d'intensa repressió i més en aquest barri que era ple de “rojos y anarquistas”.

Però no sempre es pot viure en la tristor i el replegament i a continuació veurem com Can Peguera lluitara per veure la llum al final del túnel.

²⁹ Arnau, A. (2014). *La Peguera: Butlletí de l'associació de veïns i veïnes*. AVV Can Peguera.

3.9 Franquisme

La intensa activitat anarquista, comunista i revolucionària que havia protagonitzat la barriada durant la Segona República, va comportar durant el govern franquista una intensa repressió fent entrar així Ramon Albó, com a la resta d'Espanya, en una època fosca i cruenta, on molts veïns del barri es van veure compromesos amb la seva activitat de militància i sindical, i es van veure obligats a abandonar la barriada i el propi país per por a la depuració que estava portant el govern franquista. Els destins preferits dels nostres ex-veïns eren França, Brasil i Argentina, molts d'ells no arribaran al seu destí i molts altres mai van tornar a la seva llar.

Una de les més importants mesures de repressió i control de la dictadura sobre el barri va ser la construcció de la caserna de la Guàrdia Civil a l'any 1950 al peu del turó, en el punt més alt de la barriada per mantenir vigilat des de dalt, com un castell medieval que es construeix sobre la muntanya per vigilar atacs enemics, només que en aquest cas vigilaven qualsevol moviment revolucionari i és que la barriada havia estat un feu de milicians anarquistes³⁰, actualment la caserna de la Guàrdia Civil és un casal per a la gent gran.

Un dels àmbits que va ser més durament castigats i reprimits per l'administració de Franco va ser el l'educació, transformant l'escola en un entorn rígid i ostil pels alumnes i professors on es va prohibir l'ús de qualsevol llengua que no fos el castellà i es va abandonar qualsevol reforma educativa moderna. En la barriada de Can Peguera van notar les conseqüències, el recent estrenat col·legi Hermenegildo Giner de los Ríos, a part de canviar de nom va patir un seguit de canvis amb l'objectiu de sufocar qualsevol indici de pensament diferent al que volia portar a terme la dictadura feixista, per això fan fora el director Joan Delclòs al 1939 juntament amb molts altres professors per defensar l'escola en català i es fa de la manera més humiliant possible: concentrant fileres de nens i nenes al pati de l'escola per presenciar l'acomiadament dels seus professors. Molts d'aquests docents van acabar a la presó per defensar els seus ideals.

³⁰ Antoni Capilla, Nou barris, 2014

L'església, en aquesta etapa dictatorial tindrà un paper important, sobretot dins dels petits barris, concretament l'església de Sant Francesc Xavier començarà a tenir per primera vegada activitat com a església amb l'arribada de la dictadura i serà un important ajut per aquesta doncs és descobriria dins d'aquesta un breu resum de les persones més perilloses i amenaçadores per l'estatus quo del règim dins del barri. S'inaugura el parc del turó de la Peira l'any 1936, que és el parc més antic del districte de Nou Barris, al cim trobem una gran creu posada per l'església que volia dedicar aquest parc durant el franquisme com una “tierra de misiones”. Aquesta creu, lluny de crear rebuig és ara acollit pels veïns com una icona de la barriada, també amb aquest context de donar-li religiositat al parc on ara trobem el pipican abans hi havia un petit altar a la verge del turó on es van arribar a celebrar misses a l'aire lliure. Amb la construcció dels ruinosos edificis d'en Roman Sanahuja (explico més endavant perquè són ruinosos) part del parc va quedar recalificat per construir nous edificis.

L'esperit lluitador i rebel dels veïns del barri va minvar completament a través de la por i la repressió que van patir, alguns d'ells fins i tot van acabar afusellats, alguns fins i tot en camps nazis com Josep Fort, que va acabar en NS-Tötungsanstalt Hartheim³¹. Tot i amb això, el barri va continuar sent un refugi per aquells líders anarco-sindicalistes que havien format part del bàndol republicà en la Guerra Civil i que ara formaven part de la resistència perquè continuar amb vida, amb la forta repressió que estava vivint Espanya, ja era un acte de resistència i de revolució. Són els casos de, per exemple, Juan Brell Piñol que es va establir en el carrer de Vila-seca 80, amb una identitat falsa, Quico Sabaté Llopart i Amadeo Ramón Valledor “El Asturiano” es van amagar també al barri durant els anys 50. En la memòria col·lectiva dels veïns del barri queden aquests homes fugint per les teulades de les cases barates de la Guàrdia Civil.

Placa commemorativa en la porta de la que va ser la casa de Josep Fort Maluenda, Can Peguera.

³¹Montse Benito Soriano: Gente de Nou Barris, Nou barris per la república, 2017

3.10 Malgrat les condicions, la barriada avança

En la dècada dels 50' s'inicia un ambiciós pla urbanístic en tota Barcelona i en aquests anys de gran transformació Ramon Albó continuarà demostrant ser un territori d'acollida per tot tipus de famílies obreres de classe baixa que busquen d'alguna forma buscar-se la vida.

Aquestes ho faran aprofitant la construcció de dos blocs d'edificis, un el 1947 que estava format per 116 vivendes i que ocuparà dues hectàrees i un altre el 1954 als terrenys de la masia de Can Peguera la qual serà enderrocada, era l'edifici més alt del barri fins llavors i acollia 31 famílies. Aquests edificis tindran com objectiu acollir els darrers barraquistes de la Barceloneta, també als desallotjats dels edificis que es van derruir per construir l'avinguda de Drassanes, i molts anys després acolliran els barraquistes de Can Baró que molestaven per portar a terme la construcció de la ciutat olímpica de l'any 92'. És curiós veure com cada cop que hi ha un gran esdeveniment a la ciutat (exposicions universals o jocs olímpics) es troba la manera d'amagar la misèria que viuen moltes famílies en aquell moment amagant-los en barris com Can Peguera, però Can Peguera mai ha tingut cap problema en acollir amb molt orgull a tot tipus de gent, ja que el fet d'acollir forma part de l'ADN del barri.

Precisament serà en aquesta època, del 1950-1975, que el barri haurà de posar a prova la seva hospitalitat i és que en la dècada dels 50 Catalunya experimenta un gran èxode rural, Catalunya va ser *“la tierra prometida para miles de Españoles”* (José María Rondón) ja que la segona onada d'immigrants d'arreu d'Espanya tot just començava (la primera onada va ser amb la expo del 29) fins i tot es popularitza la frase de: *“Catalunya, la novena provincia de Andalucía”* ja que molts dels immigrants que van poblar Catalunya eran del sud sobretot d'Andalusia, i davant dels nous veïns el barri de Can Peguera ha de continuar esforçant-se per millorar les seves condicions, per acollir aquests nous habitants, és construeixen al 1956 dues vivendes més al carrer Vilaseca, i davant l'*overbooking* que vivia l'església de Sant Francesc Xavier s'acaba construint la parròquia de la mare de Déu de Fàtima que al principi va ser ubicada en el pavelló de l'escola Ramiro de Maeztu.

Al contrari de molts pobles i barris d'arreu de Catalunya que no veuen amb bons ulls la immigració d'aquests obrers del sud d'Espanya, que fins i tot els anomenen de forma despectiva “xarnegos”, al barri de Can Peguera serà diferent ja que sempre ha estat un barri de i per immigrants, “quan el barri va néixer havia que si el casal de Murcia que si el de Andalusia que si el de Extremadura, tots tenien un casal on es sentien més protegits, per mi és el mateix el casal de Murcia que el casal del Senegal”³².

La densitat del barri augmenta i no es pot continuar mantenint una estructura i un pla urbanístic igual que el de feia trenta anys, així que l'ajuntament crea a l'any 1950 un nou organisme anomenat Institut de la Vivenda, l'anterior patronat de la habitación havia tancat per no poder fer front als deutes i això que l'administració de Franco havia pujat el preu dels lloguers de les cases barates.

L'Institut de la Vivenda ha de fer-se càrrec de la millora de les condicions del barri davant aquesta nova onada demogràfica, un dels primers i més importants reptes al que s'enfrontarà el nou patronat és a la remodelació de les cases barates, i és que aquest cas és un bon exemple d'aquella frase que diu que *“lo barato sale caro”* doncs totes les cases barates necessitaven una urgent i densa transformació després d'haver-se construït tot just feia uns 40 anys. Per aquest motiu, un dels primers projectes que posa en marxa l'Institut de la Vivienda en els anys 50' era un concurs públic que premiava a qui millor acondicionara la seva vivenda, el premi era una màquina de cosir Singer, també és celebra “La fiesta del arbol” un esdeveniment que tenia com objectiu que els veïns del barri plantessin arbres i plantes en els seus carrers de forma autònoma per crear així zones verdes. En aquest sentit, el turó de la Peira es concep com un gran espai verd per als veïns del barri, ja que és realitzen multitud d'activitats al aire lliure. Un altre projecte que porta a terme aquest nou patronat (l'Institut de la Vivenda) és el canvi de nom dels carrers del barri, els quals eren carrers amb números que es van canviar per noms de comarques gironines.

³² Pep ORTIZ, entrevista realitzada el 10 de setembre del 2023 en Can Peguera (Completa a l'annex)

Un altre esdevediment importat per crear la vida comunitària i el teixit veïnal que ara molts barris envegen, comença amb les verbenes estiuenques del barri, les quals es comencen a posar en marxa a partir dels anys 50'. Actualment, aquestes verbenes són la festa major del barri que se celebra del 15 al 24 de juny des de l'any 1974 quan es van començar a catalogar com a tal. Com veiem, aquesta festa major s'origina de forma totalment espontània per part dels habitants del barri que guarnen els seus carrers amb el que poden, no ho fan en honor a cap sant ni cap esdeveniment històric, aquestes verbenes estiuenques neixen com una via de sortida del veïnat, al qual el venia bé tenir uns quants dies de festes que congreguessin al barri i que, a la vegada, els permetessin descansar dels esforços que portaven per mantenir dempeus un barri precari.

Un altre succés que és prova d'aquesta espontaneïtat i teixit veïnal, és el fet que es creen quatre equips de futbol en el barri més petit de Barcelona; el Sant Francesc Xavier, l'Alborens, el Ramon Albó i el Nuri. Tanta organització veïnal en un context de dictadura tan cruenta com la de Franco, era mostra, prova i acte de rebeldia al qual no li podem negar reconeixement. Estic segur que si haguessin tingut l'oportunitat els veïns i veïnes del barri haguessin fet més actes de rebeldia per posar justícia a tants amics i veïns que encara haver passat ja bastants anys de la guerra civil tornaven a casa estomacats i desfets quan anaven detinguts al caserna de la guardia civil.

3.11 El paper de les AVV en la transició, aquí neix la democràcia

Ens situem a finals de la dictadura de Francisco Franco, concretament a 1973, ens trobem davant d'un règim en crisi i amb difícil oportunitat de remontada i això la gent ho sabia.

Estem encara, com ja he comentat abans, en una època de màxima aflluència d'immigració (l'èxode rural encara no havia acabat) i torna a poblar encara més els barris proletaris de la ciutat de Barcelona, és un fet important per aquest apartat perquè aquesta gent nouvinguda no és va cohibir davant el passat sagnant que havien patit aquests barris tan represaliats com el de Can Peguera ja que no tenien arrels allà, aquest va ser un punt clau per acabar amb la dictadura, un moviment que aconseguirà aglutinar a tota aquesta nova massa d'immigració la qual seria capaç de moure muntanyes, així és com neixen les associacions veïnals.

Any 1973, els mitjans de comunicació, malgrat la poca llibertat de premsa que tenien, van destapar una trama de corrupció protagonitzada pels ministres tecnòcrates del govern de Franco que van ser rellevants per ministres de l'Opus Dei. A més d'aquest escàndol polític, la Crisi del Petrolí (1973) va posar les condicions socioeconòmiques òptimes per ser un any convuls, un any que va ser l'estocada final per un règim el qual comptava amb un dictador cada cop més debilitat i absent que va separar aquell mateix any la institució de Cap d'Estat i la de President del Govern davant la impossibilitat d'ocupar-se de massa responsabilitats atès el seu estat de salut. Aquesta última institució (la del govern) era presidida per Arias Navarro que rellevava de la seva posició a Carrero Blanco, especialment dur amb les vagues convocades pels sindicats il·legals com Comissions Obreres (CCOO, sindicat del Partit Comunista), el qual havia articulat de forma clandestina les diverses vagues i moviments reivindicatius dintre del món laboral que havien succeït durant el règim. Sota el comandament de Carrero Blanco, els líders del sindicat anteriorment mencionat van ser empresonats i pocs mesos després, el mateix any (1973), el president va morir en un atemptat comès per la banda terrorista ETA, amb ajuda dels serveis secrets nord-americans.³³

³³ Fernando Rueda: La CIA, los espías del PNV y el asesinato de Carrero Blanco, The objective, 2023

És importat posar en context aquest any si volem explicar la història de Can Peguera, ja que és quan posa en marxa l'Associació de Veïns i Veïnes del Turó de la Peira-Vilapicina-Porta-Ramon Albó, aprofitant una escletxa legal en la llei d'associació que per primera vegada aprovava associacions que no estiguessin vinculades amb el règim.

Un any més tard l'associació s'unirà a la FAVB (Federació d'Associacions Veïnals de Barcelona). És en aquest punt quan és comencen a veure espurnes de canvi, no només degut a la relaxació del règim, si no a les ganes de la gent de participar en la vida política i social. ja que la lluita era crucial, “durant el Franquisme i postfranquisme la gent es va unir, no tenia gaire sentit que cadascú anés a la seva”³⁴. Sobretot van tenir aquesta consciència d'unitat aquelles persones i col·lectius més marginats i perjudicats pel règim com els veïns i veïnes dels barris obrers més pobres de les grans ciutats espanyoles. Seran els obrers d'aquests barris marginals qui començaren a participar de forma valenta per aconseguir una societat democràtica i més igualitària, si a petita escala, però de forma irreversible, el paper del cens de Can Peguera estava als arxius de gent perillosa, al barri hi havia un cuartel de la guardia civil, jo tampoc sé d'on vam treure la valentia³⁵.

Multitud de veïns arreu de Barcelona van anar organitzant-se i fundant associacions de veïns que defensessin els interessos dels seus conveïns, dels seus carrers, de les seves llars, en definitiva, aquests valents obrers reivindicaven el pa de cada dia, lluiten en contra de les precàries condicions de les seves cases i de l'espai públic,

reivindicaran equipaments socials dignes com centres mèdics o escoles de qualitat, transport públic..., entre d'altres, i aconseguiran posar

Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya.— Núm. 123.— 29 abril 1981		381.
determinados incrementos de las tarifas de los servicios públicos de transporte de viajeros por carretera, con arreglo a lo publicado en la Orden Ministerial n.º 7711, de 2 de abril de 1981 (Boletín Oficial del Estado n.º 81, de 4 de abril de 1981). Considerando la necesidad de hacer efectiva en el ámbito de Cataluña la elevación de las tarifas aprobada por la Comisión Delegada del Gobierno para Asuntos Económicos,	seller de Política Territorial i Obres Públiques, esta Direcció General ha resuelto que la elevación de tarifas a que hace referencia dicha Orden se aplicará de la siguiente manera: Artículo primero. — La elevación de las tarifas de los servicios de transporte de viajeros por carretera, ya sean regulares o discretionales, se realizará automáticamente a partir del día 4 de abril de 1981. Artículo segundo. — A efectos de aplicación del incremento de la tarifa	la Generalitat de Catalunya, con fecha 2 de abril de 1981, HA RESUELTO: Adjudicar directa y definitivamente la concesión del servicio público regular de transporte de viajeros, equipajes y encargos por carretera entre Barcelona y Solsona, por Sabadell, Terrassa i Manresa, como hijerindependencia de la concesión Barcelona-Port de Ripoll-Puigcerdà, V-3193:b-l-70 (U-219), con

contra les cordes alcaldes franquistes fins a fer-los dimitir, assoliran difícils reptes i demostraran que és en aquests barris com Ramon Albó on neix la democràcia, ja

³⁴ Pep ORTIZ, entrevista realitzada el 10 de setembre del 2023 en Can Peguera (Completa a l'annex)

³⁵ Entrevista Pep Ortiz (Completa a l'annex)

que eren precisament aquests barris els que no tenien cobertes necessitats vitals els barris on obligadament s’havia de lluitar.

“Barcelona vivió una transición insólita, mucho más rupturista que la de Catalunya o España.”³⁶

Barcelona a finals del segle XX torna a ser la rosa de foc que havia sigut a principis del mateix segle, i aquest cop s’ha d’atribuir als moviments veïnals que encara amb Franco viu a través de la pressió aconseguen cesar ni més ni menys que 3 alcaldes franquistes, el primer alcalde en caure va ser José Maria Porcioles que en 1973 després de l’ocupació d’un ple pels veïns de Nou Barris i el Carmel va haver de renunciar al seu acte d’alcalde “Jo vaig estar allà, el señor Porcioles era l’últim alcalde posat pel Franquisme, i va haver de marxar”³⁷, també Masso en el 1975 i Viola en el 76.

Però el major mal de cap per als veïns de Barcelona i especialment pels veïns de Ramon Albó, va ser al 1975 amb l’aprovació del PGM que directament contemplava el seu enderrocament, “Haviem de recollir el 90% de les signatures de la gent del barri per exigir parar el PGM, ho vam aconseguir, la gent es va bolcar clar, era la seva casa. Però vam estar amb l’espasa al cap fins al 2011, qualsevol dia podien demoler el barri.”³⁸

El PGM contemplava l’últim barri de cases barates, un pla amb l’objectiu de poder recalificar el terreny i especular amb ell. En realitat, era el que estava previst per aquest barri doncs la seva demolició ja la contemplava el patronat de l’habitació des què les cases barates es van construir. De fet, l’ajuntament de Barcelona que estava quasi en fallida, se li feia la boca aigua amb la idea de poder especular amb aquella zona i volia fer-ho de forma ràpida i per si fos poc, si a la fallida en la que es trobava l’ajuntament de Porcioles li sumem que va decidir assumir les despeses de la ronda de dalt com a regal a Franco per l’aniversari de 25 anys de pau que portava Espanya tenim un ajuntament en l’autèntica ruina.

³⁶ Marc Andreu Acebal, barris veïns i democràcia, 2015.

³⁷ Pep ORTIZ, entrevista realitzada el 10 de setembre del 2023 en Can Peguera (Completa a l’annex)

³⁸ Entrevista Pep Ortíz (Annex)

Però el veïnat de Ramon Albó no estava disposat a pagar l'ànec i es va oposar categòricament al PGM, la barriada es va començar a organitzar al voltant de la recent creada AVV de Ramon Albó, la qual va crear comissions i recollides de firmes per fer-li arribar a l'ajuntament el descontentament del barri en vers a aquest pla, els veïns es van bolcar, tant és així que es van recollir firmes del 90 per cent dels habitants de la barriada, els carrers es van omplir de pancartes en repulsa al pla i es van organitzar protestes, l'administració únicament va cedir en crear una comissió mixta patronat-AVV per a poder escoltar les peticions i al·legacions de les dues bandes però no estava disposat a deixar passar tant suculent pla.

Finalment degut a la immobilització de l'ajuntament de Barcelona a les peticions dels veïns i veïnes de frenar el PGM (pla general metropolità), es va convocar una multitudinària protesta il·legal el 24 d'octubre de 1976 la qual va trontollar de nou el govern d'un alcalde, aquest fet més les pressions d'Adolfo Suárez (president del govern durant la transició) sobre l'alcalde franquista Viola Sauret obliga a dimitir, va ser elegit a dit pel mateix Adolfo Suárez Socias Humbert com alcalde de Barcelona durant la transició i el PGM va quedar paralitzat..

Protesta il·legal el 24 d'octubre de 1976, plaça Sant Jaume

I és ara, iniciada la transició, quan els veïns i veïnes dels barris proletaris de Barcelona lluiten sense precedents per als seus drets (no hi havia tanta por de repressió), però això no és el que més por li fa a l'*status quo*, sinó la força d'autoorganització dels barris al voltant de les associacions de veïns, “autèntiques mini-repúbliques i oasis contestataris”³⁹ que s'havien creat davant d'un règim franquista ineficax i anacrònic, les associacions de veïns i veïnes constituïen una organització que podia derivar, si no s'aturava, en un autogovern dels veïns i veïnes i

³⁹ Alejandro Andreassi: Libertad también se escribe en minúscula. Anarcosindicalismo en Sant Adrià del Besòs Hacer, Barcelona, 1996.

una transició que pretenia instaurar una democràcia representativa com l'actual no podia permetre que tingués tanta força la autogestió veïnal.

La FAVB serà l'associació que articularà les associacions veïnals dels barris de tota la ciutat i per tant el principal actor que posarà les demandes dels diferents barris barcelonins sobre la taula, per això és important conèixer la història d'aquesta associació. La FAVB comença sent una associació de botiguers i rics burgesos de la ciutat de Barcelona, per això el règim veu amb bons ulls la seva lliure associació. En un primer moment, la màxima preocupació de la FAVB es redueix a les bombetes que guarneixen els carrers al nadal.

Tanmateix, amb l'arribada de la democràcia i la progressiva legalització de sindicats i associacions de veïns, que cada cop aconseguien conquistar més demandes, els burgesos i botiguers de la FAVB es comencen a preocupar davant d'una possible pèrdua de privilegis si aquestes associacions guanyaven massa força, per això van decidir cridar-los a participar a dites associacions veïnals a la FAVB amb el propòsit de tenir-los controlats. Les associacions veïnals constituïen gairebé el 20 per cent dels integrants de la FAVB però ràpidament aconseguïen ser majoria i fer fora els botiguers i burgesos de la federació. Va ser fàcil ja que aquests botiguers i burgesos estaven dividits, per raons personals però també per la seducció que el recent fundat partit anomenat Convergència i Unió liderat per Jordi Pujol influïa sobre els botiguers de la FAVB. Veïen més futur en aquest partit que a la federació de la qual formaven part. Així, progressivament, els “rojos” es fan amb la FAVB la qual serà durant un temps la que dictarà gairebé per complet l'agenda de l'ajuntament, “la vam marcar prou, de fet la nostra força és la gent, nosaltres som una merda sense la gent”⁴⁰.

La transició (1976-1979) són anys de. no només un gran canvi polític a la ciutat de Barcelona, si no també d'un gran canvi urbanístic, estem sota el mandat de l'alcalde Socias i Humbert, qui desplegara en paraules de la FAVB: “la més eficient actuació urbanística que es recorda en tan poc temps i amb tan pocs mitjans”⁴¹, en tota aquesta feina va tenir un paper fonamental Joan Antoni Solans que va ser delegat

⁴⁰ Entrevista Pep Ortíz (Entrevista completa a l'annex)

⁴¹ M. Eugenia Ibáñez: Mundo diario, 22 de novembre del 2019.

d’urbanisme de l’ajuntament, encara així a Can Peguera “el vam veure de miracle, ni l’ajuntament ens va explicar en que consistia i com afectaria al barri”⁴². L’alcalde s’ocuparà en només durant els tres anys de mandat de l’alcalde d’emprendre un ambiciós pla urbanístic que va consistir, principalment, en posar els ciments pel desenvolupament urbanístic dels pròxims ajuntaments democràtics. Si no hagués estat per Socías i Humbert s’haurien trobat amb les arque públiques viudes i terrenys en desús en mans privades, i és que el pla de Socías i Humbert consistia,

bàsicament, en frenar l’especulació a través de la compra de la major part de terreny possible i fer-ho públic, sobretot és compren grans espais com (casernes de la guàrdia civil i terrenys ferroviaris sobretot) que havien perdut la seva funció i que els llavors propietaris (l’exèrcit o

empreses públiques com Renfe) desitjaven convertir en edificables per obtenir elevades plusvàlues, encara així el PGM continuava contemplant la demolició de Can Peguera “el barri anava a terra”⁴³. El terreny comprat va ser l’equivalent a 150 camps de fútbol, i se sap que es van comprar a un preu bastant baix, ja que molts dels propietaris dels terrenys tenien por de futures expropiacions per part de probables governs d’esquerra.

Però no podem parlar d’aquesta etapa urbanística sense reconèixer el gran paper que van ocupar les associacions veïnals, que tal com he dit abans, havien arribat a marcar l’agenda de l’alcalde d’aquell període. De fet els líders veïnals entraven i sortien dels despatxos de Socías i Humbert sense cap cita prèvia⁴⁴, i fins i tot, l’alcalde se’ls emportava a Madrid a reunir-se amb ministres per legitimar determinades gestions, i és que era la forma que més ajudava a apaivagar les aigües, i encara que amb tints populistas, Socias i Humbert aconseguia relaxar el que el governador civil de Barcelona va anomenar de “clima prerevolucionari”, que

⁴² Pep ORTIZ, entrevista realitzada el 10 de setembre del 2023 en Can Peguera (Completa a l'annex)

⁴³ Pep ORTIZ, entrevista realitzada el 10 de setembre del 2023 en Can Peguera (Completa a l'annex)

⁴⁴ J.J. Caballero, història de la FAVB 20 de novembre del 2018.

iniciaven les AVV, al president de l'AVV de Can Peguera li semblen unes declaracions exagerades i m'explica que “tant de bo hagués sigut un clima prerevolucionari”⁴⁵.

Però ara tornem a Ramon Albó, i és que en el barri està a punt d'ocórrer en 1976 un d'aquests episodis d'ambiciosa especulació que tant es volien frenar en aquella època, en aquest cas té lloc en el manicomí citat anteriorment, que hem vist que era un espai immens, referència en Espanya pel que fa a tractaments en benefici de la salut mental i on havien sorgit eminències com el doctor Pi i Molist. En aquesta dinàmica, l'ajuntament portava ja uns anys desmantellant el centre (un desmantellament gestionat abans del mandat de Socias i Humbert tot s'ha de dir), i és que l'ajuntament per “sanejar els comptes públics” (o això deien perquè mai s'ha fet públic on va anar a parar els diners d'aquelles vendes) va començar a vendre terrenys de la institució de salut mental a mans privades i obligant a recluir a tots els interns en l'edifici principal. Però la gota que va vessar el got va ser quan es va vendre l'edifici que quedava, el 6 de novembre de 1976. Quan les excavadores van arribar a l'edifici de salut mental per enderrocar el que quedava, definitivament l'AVV de Ramon Albó va prendre partit i va organitzar un assentament durant un mes per a que no es pogués realitzar l'objectiu de les excavadores, durant aquell mes es va reclamar que aquell edifici s'utilitzés per a equipaments socials pel barri i per un centre mèdic també. Després de dures negociacions amb l'ajuntament l'obra es va paralitzar, es van traslladar els interns a altres hospitals, causant la mort de 32 d'ells en el trasllat, i molts altres malalts van ser traslladats al Ramiro Maeztu, l'antiga escola del barri (de la que també hem parlat anteriorment) on es van continuar aplicant els mètodes del doctor Jose M Jaen a qui, per petició de l'AVV se li va posar una placa en la plaça, l'ajuntament va cedir i l'edifici de la institució mental es va transformar en una biblioteca i, posteriorment, en la seu del districte, però finalment no en un centre mèdic com també es reclamava.

⁴⁵Pep ORTIZ, entrevista realitzada el 10 de setembre del 2023 en Can Peguera (Completa a l'annex)

Pintada contra el desmantel

3.12 Nova etapa per a les associacions veïnals, el nostre barri ja no es diu Ramon Albó

Comença la dècada de 1980 i Espanya es pot considerar una democràcia en període de prova, el clima d'incertesa després de la mort de Franco canvia radicalment, les institucions s'han instaurat solidament (encara que el soroll de sables no és va apaivagar fins després del cop d'estat de 1982) després de les eleccions generals i l'aprovació de la constitució de 1978. Les regles per participar en el sistema passen ara per formar part dels partits polítics que formen el congrés i cap d'ells té ganes que cap altre agent social pugui participar en la presa de decisions. Per tant, Espanya, entra en un sistema democràtic partidista en el qual les AVV queden fora (en això es posen d'acord tots els partits polítics), de fet el nou sistema s'assegura de deixar a les AVV fora de joc i no las inclueix en la constitució com agents socials. En realitat és normal que no es vulgui comptar amb elles si tenim en compte totes les demandes que havien aconseguit i com havien marcat l'agenda de l'ajuntament.

Evidentment, en aquest nou marc les AVV passen una autèntica crisi, la majoria dels participants d'aquestes s'afilien als diferents partits del sistema, sobretot del PSUC i el PSC, i en conseqüència, les associacions veïnals perden poder, fins i tot a Carles Prieto líder de la FAVB en aquell temps, li ofereixen un lloc en les llistes del PSUC. Però la ruptura més traumàtica de l'ajuntament de Barcelona amb les AVV ocorreix amb l'alcalde socialista Narcís Serra, en 1981, quan la Generalitat i l'ajuntament aprova un augment de preus en les tarifes del transport públic davant la qual la FAVB va convocar protestes les quals es van concretar en una protesta massiva el 4 de març de 1981, quan 150.000 persones van utilitzar metro i autobusos sense pagar, convocades per la Plataforma en Defensa del Transport Públic que, entre d'altres, va impulsar la FAVB⁴⁶. La resposta del PSC va ser instar als seus militants a abandonar el moviment veïnal, deixant així molt tocat a les AVV ja que molts dels seus participants eren afiliats al PSC.

⁴⁶ Marc Andreu, Eva Fernández, Andrés Naya: Quaderns de carrer, FAVB, 2010

A més, Narcís Serra va adoptar una sèrie de mesures populistes per acontentar els barris més combatius com és el cas de Ramon Albó i donar la estocada final al moviment veïnal. Exemples d'aquestes mesures van ser el rehabilitament de les cases barates a baix preu que va oferir l'ajuntament als inquilins en alguns casos eren rehabilitacions breus, en altres es reparaven les teulades que havien sigut de materials tan barats que les goteres es colaven en les vivendes com si res, però si per alguna cosa es caracteritzen les mesures populistes i estratègies com aquesta són per la seva ineficiència i la poca voluntat institucional i aquest cas no seria menys, aquesta rehabilitació en la majoria de vivendes van trigar dues dècades, en altres encara després de 40 anys continuen sense acabar-se aquestes reformes promeses i en unes altres les reformes acabades han començat a presentar recentment una altra vegada problemes estructurals. En aquest sentit, fins a dia d'avui un dels problemes més greus sofreix Barcelona és l'habitatge.

Però com ens té acostumats, Barcelona torna a ser la rosa de foc de la que ens parlava Engels i mentre la dècada dels 80 és letal per a la majoria de AVV d'Espanya, a la nostra ciutat aquestes

Rehabilitació cases anys 80 ⁴⁷

associacions aconseguen continuar amb vida encara que amb la força minvada, ara no marquen l'agenda de l'ajuntament però resisteixen les pràctiques abusives d'aquest, i encara que resistir no és guanyar, és molt.

Un d'aquests capítols de resistència es dona l'any 1982 quan el moviment veïnal s'organitza per frenar un document pericial que contemplava la demolició d'una cinquantena d'habitatges situats a la part central del barri (Carrer Darnius, Matamala, Flaçà i Llafranc), tot apunta a unes intencions de recalificar aquest terreny per a què l'ajuntament pogués especular amb ell, però el barri es va organitzar de forma preventiva creant una assemblea per frenar aquests plans.

⁴⁷ Font: AVV Can Peguera

A l'any 1985 s'edifica l'edifici de Can Carreres que tenia per objectiu real·lotjar els últims barraquistes del Carmel de cara als Jocs Olímpics del 1992 (tal i com va passar amb l'Exposició del 1929). Com ja ens té acostumats l'ajuntament de Barcelona, va resultar que la construcció d'aquestes vivendes socials van ser un nyap i dos anys després de la seva inauguració van començar a sortir problemes estructurals (esquerdes, problemes d'obra vista, etc) que van provocar que els veïns de Can Carrera s organitzessin al costat de l'AVV, sota l'assessorament de l'arquitecte Mariano Messeguer per aconseguir unes certes millores al bloc.

Aquests problemes, per sort o per desgràcia, van aconseguir mantenir amb vida les AVV de Barcelona i és que, per molts impediments, la lluita és forta en els barris de periferia, l'eixample no hagut de lluitar ni per una escola ni per enlluernament públic⁴⁸.

Els historiadors com Marc Andreu coincideixen en què les problemàtiques socials dels 90 van ser un “ressorgiment per les associacions veïnals” en les quals els veïns es van sentir útils per aquestes i on es van poder organitzar per lluitar, encara que va faltar poc les AVV no van claudicar davant el sistema i van donar i continuen donant guerra en favor dels drets dels seus veïns. De què es pot sentir més orgullosa una ciutat com Barcelona que és única en el país pel seu bon organitzament dels seus veïns i veïnes a l'hora d'aconseguir drets?

Amb el ressorgiment als noranta de les AVV, s'inicien noves demandes cada cop més actuals i ambiciosos; es crea l'Associació Sociocultural La Cosa Nostra, la AFEM (Asociación de familias de enfermos mentales), l'Associació Ca n'Ensenya pro disminuïts psíquics, l'esplai la Tronada i un col·lectiu de teatre experimental. Posteriorment es van afegir el grup de dones i Renacer Boliviano. En definitiva, el barri es torna a organitzar com antany i tothom que vol participar en la vida pública té un lloc gràcies a l'AVV, fins i tot aquesta comença a publicar el 1997 una revista informativa.

⁴⁸ Pep ORTIZ, entrevista realitzada el 10 de setembre del 2023 en Can Peguera (Completa a l'annex)

A més, ara que l'AVV té més poder d'organització que una dècada enrere, torna a tenir ganes d'autogestionar serveis públics i equipaments pels veïns del barri. Un exemple va ser la voluntat de la Cosa Nostra l'any 2000, de gestionar la recent inaugurada residència, malgrat que, finalment l'ajuntament va denegar la petició i va deixar en mans privades l'organització del centre. Això si, cal recordar que l'AVV va aconseguir controlar i donar nova vida a l'antic menjador, a l'habitatge del conserge i a les pistes esportives de l'escola Ramiro de Maeztu que, com he explicat abans les seves estances principals estaven sent utilitzades per reubicar els pacients de la institució mental. Com la força reivindicativa també creix, s'aconsegueix l'aprovació per part de l'ajuntament de la línia d'autobús 122 que connectava el barri amb la parada de metro de Virrei Amat i acabava amb l'aïllament social del barri.

S'arriba, fins i tot, com ja he mencionat al principi d'aquest treball, a canviar el nom del barri, de Ramon Albó passa a Can Peguera: El juny de 1998, en el marc de Festes Majors, l'AVV de Ramon Albó va impulsar un referèndum per fer un canvi en el nom del barri. Ramón Albó havia estat un destacat col·laborador de les dictadures de Primo de Rivera i de Franco, raó per la qual es va decidir consultar al veïnat sobre la necessitat de fer un canvi. Es van fer tres propostes; la primera va ser que es continués amb el nom actual del barri, la segona anomenar-se Can Peguera (l'antiga masia sobre la que s'havien construït la majoria de cases barates) o inclús es va oferir la possibilitat d'anomenar-se com es coneixia popularment el barri: les cases barates. L'escollida va ser Can Peguera.

Referendum Canvi de Nom Font: AVV Can Peguera

4 Conclusió

Estudiant la història d'un barri tan petit, proletari i lluitador com Can Peguera he après més de la història de Barcelona que si hagués llegit molts altres llibres sobre temes Barcelonins: que si la vida de Gaudí, que si els jocs olímpics del 92...

Hem reduït la història de la nostra ciutat en clixés repetitius i ens hem oblidat de la de la veritable història de la nostra ciutat, de la història que parla de nosaltres mateixos, del nostre passat, aquest és un treball que parla desde una perspectiva de classe, des de sota i des del carrer.

Ara sé més del barri on m'he mudat, conec millor quins són els meus veïns i veïnes i la sang el sudor i les llàgrimes que han corregut pels carrers que avui trepitjo, i és que la història recent d'aquest barri parla de la baralla per garantir uns drets fonamentals que avui disfrutem, per a mi aquesta és la nostra història. També l'avís de que ens constara molt recuperar els drets que hem guanyat si no plantem cara a qui ens el vol arrebatat.

Quan vaig començar a fer el treball el meu propòsit era investigar alguns barris obrers i després comparar-hos amb altres rics, però crec que vaig prendre una bona decisió en només centrar-me en el barri de Can Peguera perquè encara que he reduït el cercle, he pogut fer una investigació més detallada i amb una informació més precisa que m'ha servit no només per conèixer la història del barri. I és que Can Peguera ha sigut també un prisma on he pogut apropar-me i comprendre la majoria d'esdeveniments històrics de l'últim segle que hagin atanyit a la classe obrera (l'anarco-sindicalisme, la dictadura de Primo de Rivera i la de Francisco Franco, la república, la transició, l'urbanisme Barceloní, els moviments veïnals i obrers, la democràcia...) que amb un treball més macro no hagués pogut arribar.

En definitiva he aconseguit fer un treball d'una forma més profunda, original i més propera a la meua classe social, conec la història de Can Peguera a través d'una investigació micro-històrica i, a través d'ella, he obert la mirada, he après a entendre la història d'una altra manera, des de baix, més propera a les inquietuds i quotidianitats de la població.

El meu treball ha sigut enriquidor també en quant a aprendre a fer una recerca històrica de qualitat. Vaig començar el treball sense tenir massa clar com havia de començar o quina metodologia havia d'empregar per trobar la informació adequada pel treball. Vaig començant buscant per internet i em vaig donar compte de la importància de trobar fonts primàries per fer un treball de recerca de qualitat, anant a l'arxiu històric de Barcelona encara sense saber com citar fonts (un recurs imprescindible per a qualsevol treball de qualitat) vaig trobar els documents de la projecció dels barris de cases barates i els llibrets sobre les festes locals de Can Peguera.

Més endavant el meu tutor de recerca em va facilitar alguns materials bibliogràfics per poder elaborar un marc teòric de qualitat, amb aquests llibres vaig poder apropar-me a com s'estudia en termes científics la història de Barcelona (La lluita per Barcelona de Ealham) o a diferents corrents historiogràfiques com la de Xavier Domènech en: “quan el carrer va deixar de ser seu” que donava protagonisme a les persones en el moviment veïnal de Sabadell és a dir una investigació micro-històrica semblant a la del meu treball. Mentre que en les primeres fonts que vaig trobar eren testimonis de gent del barri o fonts secundàries de com anava canviant el barri, amb les referències bibliogràfiques vaig poder trobar una explicació més objectiva i concreta del perquè d'aquests canvis.

Un altra font d'informació imprescindible pel meu treball ha sigut l'entrevista al Pep Ortiz, de l'associació de veïns i veïnes de Can Peguera, forma part d'aquestes fonts testimonials, però de vegades records i experiències de tanta vàlua com les del Pep que porta al peu del canó des dels anys '70 en la lluita veïnal enriqueixen i donen sentit a la narrativa del treball.

El contrastar tots aquests diferents tipus de fonts (entrevista, fonts secundàries i primàries, testimonis, diferents punts de vista historiogràfics...) em van portar a una conclusió clara, encara que el contingut d'aquestes fos diferent, els protagonistes dels canvis produïts al barri eren els mateixos, les persones, els moviments socials i teixits veïnals eren els principals impulsors de l'evolució del barri cap a conquerir drets socials i millorar les condicions de vida.

Les necessitats dels habitants del barri de Can Peguera no han sigut mai extravagants, demanar l'asfaltat dels seus carrers o la construcció d'una escola pels seus infants són alguns dels exemples de les demandes bàsiques dels seus veïns i veïnes que corresponen amb un dels apartats de la meua hipòtesi; la lluita per aconseguir drets fonamentals no és un caprici d'alguns barris, si no que neix d'aquells amb majors necessitats, i és que podem veure com Can Peguera, aquell barri de cases barates, va néixer sense res (sense asfalt, sense enlluernament públic, sense una escola propera...) i podem comprovar que si no fos per la seva lluita no haguessin millorat aquestes condicions.

Desde les iniciatives anarquistes i auto-organitzatives del barri durant la Segona República, fins a les protestes il·legals a plaça Sant Jaume per aturar la demolició del barri, passant per les vagues de lloguer o l'aturament de la demolició de l'institut mental, són molts els episodis de lluita durant l'últim segle, d'organització social contra el poder establert. Podem observar com tots aquests moviments han sorgit independentment del partit que governes o la forma d'aquest govern, d'un color o altre les necessitats del barri continuen sent les mateixes, el màxim que pot canviar segons qui governi és la disposició d'aquest a donar solució a les necessitats de la gent (per exemple la segona república si va donar resposta a la demanda d'una escola pública al barri) però per aconseguir aquestes mesures governamentals o municipals ha sigut imprescindible durant tot aquest últim segle la lluita i el teixit veïnal.

De fet l'època de majors avenços socials al barri va ser durant els anys '70, quan l'alcalde Socias Humbert es veia obligat a portar als representants veïnals a Madrid per aturar les conseqüències si no s'escoltaven les seves reivindicacions.

És a dir quan el barri de Can Peguera ha millorat més la seva qualitat de vida ha sigut gràcies a un teixit d'organització veïnal fort, és per aquest motiu que Can Peguera no l'han pogut enfonsar, els seus veïns s'han organitzat sempre que ha calgut.

6 Fonts

6.1 Bibliografia

-Domènech, Xavier. *Quan el carrer va deixar de ser seu: Moviment obrer, societat civil i canvi polític a Sabadell (1966-1976)*. Abadia de Montserrat, (2002).

-Ealham, Chris..*La lluita per Barcelona, classe, cultura i conflicte (1898-1937)*. La llevant-Virus. (2022)

-Arnau, A. *La Peguera: Butlletí de l'associació de veïns i veïnes*. AVV Can Peguera. (2014).

6.2 Webgrafia

-Colaboradores de proyectos de Wikimedia. (2023). Villa romana de Can Cortada. *Viquipèdia, L'enciclopèdia Lliure*.
https://ca.wikipedia.org/wiki/Vil%C2%B7la_romana_de_Can_Cortada

-Carmen. (nd-b). *LES RESTES ARQUEOLÒGIQUES DELS BARRIS*.
<https://memoriadelsbarris.blogspot.com/2012/07/les-restes-arqueologiques-dels-barris.html>

-SuñéBarcelona, R. (2020, 27 de abril). El temor a contagios favoreció la construcción de 'casas baratas.' *La Vanguardia*.
<https://www.lavanguardia.com/local/barcelona/20200427/48740957882/casas-baratas-y-antiepidemias.html>

-Palmer, J. (2022, 29 de enero). Can Peguera, el barrio de casas baratas que sobrevivió a la especulación. *El Nacional.cat*.
https://www.elnacional.cat/es/barcelona/can-peguera-barrio-casas-baratas-sobrevivio-especulacion_700710_102.html

-Carmen. (2012,20 de enero). *EL TURÓ DE LA PEIRA (EL MONTADELL)*.
<https://memoriadelsbarris.blogspot.com/2012/10/el-turo-de-la-peira-el-montadell.html>

-Ricard. (2018, 2 de febrero). *El Tranvía 48*.
<https://eltranvia48.blogspot.com/search?q=Can+peguera>

-BUTLLETÍ DE L'ASSOCIACIÓ DE VEÏNS I VEÏNES CAN PEGUERA DESEMBRE 2014
https://www.canpeguera.com/wp-content/uploads/2016/07/P20_Hivern_2014.pdf

-*Concreción del Pla*. (Dakota del Norte). Pla Dels Barris De Barcelona | Ayuntamiento de Barcelona.
<https://www.pladebarris.barcelona/ca/plans-de-barri/el-turo-de-la-peira-i-can-peguera/inici>

-Barcelona, MA (sf). *CAN PEGUERA, LAS “CASAS BARATAS” DEL TURÓ DE LA PEIRA*.
<http://andobarceloneando.blogspot.com/2019/03/can-peguera-las-casas-baratas-del-turo.html>

-Patronat de la habitació. (1928, Junio). *La habitación humilde en Barcelona*.
https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/107610/1/PatronatoHabitacion_1927a.pdf

-Cada casa, un personatge. (n.d.-b). Ara.cat.
<https://interactius.ara.cat/cada-casa-un-personatge/clotilde-cerda>

-[https://www.pladebarris.barcelona/sites/default/files/pla de barris del turo de la p eira i can peguera_2021-2024.pdf](https://www.pladebarris.barcelona/sites/default/files/pla_de_barris_del_turo_de_la_p_eira_i_can_peguera_2021-2024.pdf) (ajuntament)

-Carme. (n.d.-b). *Història del barri de CAN PEGUERA*.
<https://memoriadelsbarris.blogspot.com/2011/11/historia-del-barri-de-can-peguera.html>

-Joaquín Miláns del Bosch y Carrió. (n.d.). Real Academia De La Historia.
<https://dbe.rah.es/biografias/130038/joaquin-milans-del-bosch-y-carrio>

-Blanchar, C., Blanchar, C., & Blanchar, C. (2023, April 10). La vaga de lloguers de 1931 a Barcelona, explicada en una novel·la gràfica. *El País*.
<https://elpais.com/quadern/2023-04-10/la-vaga-de-lloguers-de-1931-a-barcelona-explicada-en-una-novella-grafica.html>

-Nou barris per la república. (2017). *noubarris per la república*.

<https://noubarrisperlarepublica.org/cas/memoria-historica-en-nou-barris/espacios-memoria-historica-ou-barris/espacios-de-memoria-historica-en-nou-barris/>

-*passejada pel barri*. (2011). ajuntament de Barcelona.

-*lluïtes urbanes*. (2020). avv Can Peguera.

-programa festes del barri. (1997-2020). av ramón Albó-avv Can Peguera

-Capilla, A. C. (2017). *Nou Barris*.

-Gil, J. P. (2014, December 8). *Els primers dies de la Guerra Civil a Sant Andreu: La sublevació de les casernes*. SANT ANDREU DE PALOMAR.
<https://santandreudepalomar.wordpress.com/2014/01/29/els-primers-dies-de-la-guerra-civil-a-sant-andreu-la-sublevacio-de-les-casernes/>

-*Hemeroteca Digital. Biblioteca Nacional de España*. (n.d.).
<https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/calendar?id=624c4764-51dd-4a82-a686-82dffbb3b711>

-Unidad Editorial Internet. (2013, February 27). *Cataluña, década de los setenta: “Xarnegos, fora!”* Andalucía | elmundo.es.
<https://www.elmundo.es/elmundo/2013/02/27/andalucia/1361981291.html>

-Cueto, P. B. (2022, November 11). «*A la altura de 1925, Primo de Rivera era más autoritario y represivo que el fascismo italiano*» | lamarea.com. lamarea.com.
<https://www.lamarea.com/2022/11/11/miguel-primo-de-rivera-alejandro-quiroga/>

-betevé. (2018, January 8). *L'Exposició Internacional de 1929 | Cròniques de Barcelona | betevé [SUB CAT I CAST] [Video].* YouTube.
https://www.youtube.com/watch?v=_9w5WQUC4d8

-*El movimiento vecinal y ciudadano en la Transición española.* (2021, May 18).

Archivodelatransicion.<https://archivodelatransicion.es/archivo-organizaciones/archivo-organizaciones-movimiento-vecinal>

-*Tema 5: Los Últimos Años de la Dictadura franquista y la Transición a la democracia.* (2012, May 12). History De Spain.
<https://historydespain.wordpress.com/teoria/teoria-de-historia-de-espana/tema5/>